

บทที่ 4

บริบทแวดล้อมเชิงโครงสร้าง

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงบริบทแวดล้อมในระดับมหภาคที่สัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม “กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี” โดยจะเริ่มพิจารณาไล่เรียงจากนโยบายการจัดการทรัพยากรแร่ธาตุในภาพรวมเป็นส่วนแรก จากนั้นจะพิจารณาให้แคบลงมาในส่วนของนโยบายการจัดการแร่โปแตชและเกลือหินในภาคอีสาน ในส่วนสุดท้ายจะพิจารณาถึงบทบาทบริบทแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและผลกระทบของโครงการเหมืองแร่โปแตชจังหวัดอุดรธานีต่อชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่โครงการ ทั้งนี้การพิจารณาในส่วนนี้ก็เพื่อต้องการอธิบายเชื่อมโยงให้เกิดความเข้าใจต่อสภาพปัญหาในระดับโครงสร้างที่มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการกับรัฐและบริษัทเจ้าของโครงการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สัมพันธ์กับการปรากฏตัวของขบวนการชาวบ้าน ดังนั้นการพิจารณาเนื้อหาในส่วนนี้จึงเป็นปูพื้นความเข้าใจต่อปัญหาเชิงโครงสร้างที่สัมพันธ์กับการก่อเกิดของขบวนการชาวบ้าน

1. พัฒนาการของนโยบายแร่ไทยกับการสร้างปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรประเภทแร่ธาตุ ดังนั้นรัฐไทยนับตั้งแต่การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช จึงได้ให้ความสำคัญกับการนำทรัพยากรแร่มาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้า และสร้างอำนาจต่อรองกับอารยประเทศที่ได้เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับรัฐไทยควบคู่ไปกับการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการและใช้ประโยชน์ในทรัพยากรเหล่านี้ไว้ที่ส่วนกลางคือ “รัฐ” มาโดยตลอด ดังพบร่องรอยได้จาก “พระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2544)” ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยการทำเหมืองแร่ฉบับแรกของไทย ได้ระบุสาระสำคัญไว้ว่าให้รัฐเป็นเจ้าของทรัพยากรแร่ที่มีอยู่ในราชอาณาจักร ผู้ได้รับสิทธิในที่ดินหรือสิทธิเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใดไม่มีสิทธิในแร่ที่มีอยู่ในพื้นดินนั้น ฐานคิดดังกล่าวยังคงเป็นหลักที่ยึดถือสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน (กรมทรัพยากรธรณี, 2535)

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ความสำคัญของทรัพยากรแร่ต่อการพัฒนาประเทศก็ได้ลดระดับความสำคัญลงแต่อย่างใด ในทางกลับกันกลับพบว่าการเร่งเร้าที่จะนำทรัพยากรแร่ออกมาใช้สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวมอย่างกว้างขวาง ตามนโยบายการพัฒนาทรัพยากรแร่ที่ถูกกำหนดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับแรก ในปี 2504 ดังจะเห็นได้ว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3

(2504-2519) ได้วางเป้าหมายและให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิต จากการพัฒนาทรัพยากรแร่เพื่อเพิ่มรายได้และเงินตราต่างประเทศให้กับรัฐ โดยในช่วงต้นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ได้มีการออกคำขวัญว่า “แร่คือทรัพยากรป้อนเศรษฐกิจ จงช่วยกันผลิตขึ้นพัฒนาประเทศ” รายได้จากการส่งออกแร่ออกนอกประเทศได้กลายมาเป็นรายได้หลักที่รัฐ นำมาเป็นต้นทุนในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว (กิตติชัย รัตนะ, 2546) โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด จนกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงและสร้างผลกระทบไปทั่วทุกภูมิภาค ดังในตารางด้านล่างที่แสดงปริมาณ การผลิต การใช้ และการส่งออก ทรัพยากรแร่ นับตั้งแต่ปี 2515-2539 และตารางแสดงพื้นที่ป่าไม้ที่สูญเสียจากการทำเหมืองแร่ ตั้งแต่ช่วง 2501-2539

ตารางที่ 1 แสดงการผลิต การใช้ และการส่งออก ทรัพยากรแร่ ปี 2515-2539
(หน่วย: ล้านบาท)

ปี Year	การผลิต Production	การใช้ Consumption	การ ส่งออก Export	ปี Year	การผลิต Production	การใช้ Consumption	การ ส่งออก Export
2515	2,598	71	2,301	2528	11,324	4,211	7,817
2516	2,747	108	2,708	2529	9,143	5,039	4,693
2517	4,702	114	4,220	2530	10,412	6,265	4,345
2518	3,439	148	3,102	2531	13,416	7,703	5,166
2519	4,413	148	4,041	2532	17,243	10,069	5,403
2520	6,849	260	6,413	2533	16,938	12,552	4,686
2521	9,795	403	8,825	2534	17,594	13,552	3,294
2522	12,407	600	11,646	2535	17,967	15,090	3,325
2523	13,965	723	14,935	2536	18,006	16,243	3,095
2524	11,901	873	11,856	2537	19,770	17,336	3,231
2525	10,169	947	9,743	2538	20,993	19,046	3,780
2526	8,219	1,084	6,669	2539	24,566	22,368	4,268
2527	9,676	1,435	7,042				

(ดัดแปลงจาก กรมทรัพยากรธรณี, ม.ป.ป. อ้างถึงใน สุกรานต์ โรจน์ไพรวงศ์, 2542)

ตารางที่ 2 พื้นที่ป่าไม้ที่สูญเสียจากการทำเหมืองแร่ ปี 2501-2539

ช่วงเวลา Duration	พื้นที่เหมืองแร่ Mining Area		
	ไร่	งาน	ตารางวา
2501-2533	367,765	-	52
2533-2539	224,314	2	68
รวม	592,079	3	20

(ดัดแปลงจาก เพิ่มศักดิ์, 2534 และกรมป่าไม้, 2540 อ้างถึงใน สุภรนต์ โจรณีไพรวงศ์, 2542)

จนกระทั่งในปี 2518 กระแสความตื่นตัวของประชาชนต่อปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่ได้สั่งสมมานานกว่าหนึ่งทศวรรษ ได้ส่งผลกระทบตุนให้รัฐบาลหันมาตระหนักถึงความสำคัญด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ได้สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนในเขตพื้นที่เหมืองแร่อย่างรุนแรง รัฐบาลในขณะนั้นจึงได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นกฎหมายควบคุมกิจกรรมด้านอุตสาหกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศขึ้น โดยมีสาระสำคัญในการรักษาคุณภาพของธรรมชาติ อันได้แก่ สัตว์ พืช และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพของประชาชน และความสมบูรณ์ของมนุษย์และธรรมชาติ กฎหมายฉบับนี้ได้มีผลกระทบโดยตรงต่ออุตสาหกรรม เหมืองแร่ในเวลาต่อมา กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2524 กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและพลังงาน ได้ออกประกาศกำหนดให้การทำเหมืองแร่และการประกอบกิจการโลหกรรมบางประเภทต้องจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือ (Environmental Impact Assessment: EIA) และรายงานดังกล่าวต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติก่อนการอนุญาตประทานบัตร สำหรับในส่วนของการเหมืองแร่นั้นได้เริ่มมีการจัดทำรายงาน EIA ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2526 ซึ่งในระยะแรกกรมทรัพยากรธรณีจะเป็นผู้ดำเนินการจัดทำแทนผู้ขอประทานบัตร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2528 การจัดทำรายงาน EIA จึงเป็นความรับผิดชอบของผู้ขอประทานบัตรที่ต้องว่าจ้างให้บริษัทที่ปรึกษาหรือสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นนิติบุคคลที่ได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ดำเนินการเอง (กรมทรัพยากรธรณี, 2545)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ของประเทศนับตั้งแต่ในช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ที่รัฐบาลขณะนั้นได้หันเหยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ มาสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกนำความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Export - led growth) พร้อมกับการผูกโยงประเทศเข้ากับกลไกตลาดเสรีอย่างเต็มตัว กลับได้ส่งผลสะท้อนต่อนโยบาย และโครงสร้างการผลิตแร่ของประเทศอย่างสำคัญ โดยทรัพยากรแร่ได้ถูกเปลี่ยนแปลง

จากการผลิตเพื่อส่งออก มาเป็นแร่อุตสาหกรรมที่มีบทบาทต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. 2529 และมีปริมาณการผลิตแร่เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด อีกทั้งนโยบายการจัดการทรัพยากรแร่ในช่วงนี้ยังมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการขยายสิทธิอำนาจของกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจทั้งในและนอกประเทศให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นและสร้างความขัดแย้งใหม่ ๆ ในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและมีความสลับซับซ้อนมากกว่าการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่อง

แม้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4-7 (พ.ศ.2520-2539) รัฐบาลจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างยิ่งยวดอีกครั้งในการแสวงหามาตรการหรือสร้างกลไกทางกฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ และลดผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยการประสานการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบแบบบูรณาการ สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับรัฐ โดยเฉพาะในช่วง ปี พ.ศ. 2535 ซึ่งตรงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี) รัฐบาลจะมีการปรับตัวต่อปัญหาผลกระทบหรือความขัดแย้งทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นโดยมีการออก “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535” ที่สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรแร่โดยตรง โดยเฉพาะ การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ซึ่งกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ได้มีประกาศกระทรวง กำหนดให้ “การทำเหมืองตามกฎหมายว่าด้วยแร่ทุกขนาด ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการก่อนที่จะดำเนินการขออนุญาตประทานบัตรกับหน่วยงานผู้ขออนุญาต” (กิตติชัย รัตน์, 2546) แต่กลไกและกระบวนการดังกล่าวกลับมีความบกพร่องอยู่มากมาย เช่น การที่องค์กรธุรกิจที่ให้บริการทางด้านการปรึกษามีแนวโน้มที่จะตอบสนองความต้องการของหน่วยงานและเจ้าของโครงการ รวมทั้งอิทธิพลทางการเมืองที่อยู่เบื้องหลังการผลักดันโครงการ การศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจึงถูกวิจารณ์ว่า เป็นเพียงเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินโครงการต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นเครื่องมือในการถ่วงดุลและสร้างความโปร่งใสในการตัดสินใจโครงการ อีกทั้งการศึกษาที่ถูกดำเนินการโดยองค์กรธุรกิจภายใต้ความควบคุมของเจ้าของโครงการ จึงเป็นสาเหตุให้การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการถูกลิดรอนไปโดยปริยาย ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมหลายฉบับถูกพิสูจน์ในเวลาต่อมาว่ารายงานเป็นเท็จเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อโครงการ

ทิศทางการพัฒนาประเทศของรัฐบาลไทยตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 20 ได้ถูกดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนเข้าสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-10 (2540-

ปัจจุบัน) ที่แม้ในภาพรวมรัฐบาลจะได้ให้ความสำคัญกับการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เน้นการคุ้มครอง อนุรักษ์ พื้นฟู และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน การพัฒนาตามแนวคิดพื้นที่ หน้าที่ การมีส่วนร่วม (Area-Function-Participation) ตลอดจนพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจ และขีดความสามารถในการแข่งขันโดยใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในส่วนของนโยบายที่ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรแร่ กลับถูกดำเนินไปในทางตรงกันข้ามอย่างชัดเจนและยังเป็นการ ตอกย้ำแนวทางการพัฒนาที่มุ่งส่งเสริมความร่วมมือกับภาคธุรกิจในประเทศและดึงดูดทุนต่างชาติ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านเหมืองแร่ ที่มีความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นที่จำต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็น ต้นทุนพอกพูนให้กับตัวเลขทางเศรษฐกิจ ซึ่งผูกพ่วงไปด้วยผลประโยชน์ของกลุ่มทุนทาง เศรษฐกิจเพียงบางกลุ่มอย่างมหาศาล

ดังเห็นจากในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ในปี พ.ศ. (2545-2549) ที่รัฐสภาได้แก้ไข พ.ร.บ.แร่ พ.ศ. 2510 ซึ่งถูกกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงอุตสาหกรรม ผลักดันเข้าสู่สภามา ตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย เมื่อปี พ.ศ. 2543 เพื่อให้มีสาระสำคัญที่สามารถทำเหมือง แร่ได้ดินได้ ดังใน มาตรา 88/3 ที่ระบุว่า

“การทำเหมืองใต้ดินผ่านใต้ดินของที่ดินใดที่ไม่ใช่ที่ว่างหากอยู่ในระดับความลึกจากผิวดินไม่เกินหนึ่งร้อยเมตร ผู้ยื่นคำขอประทานบัตรต้องแสดงหลักฐานต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าผู้ขอ จะมีสิทธิทำเหมืองในเขตที่ดินนั้นได้”

ซึ่งนั่นก็หมายความว่าไม่ว่าพื้นที่ใดในอาณาเขตของประเทศนี้ ยกเว้นในเขตอุทยาน แห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่ระบุไว้ใน มาตรา 88/4 รัฐสามารถให้สัมปทานทำเหมืองแร่ ใต้ดินในระดับความลึกเกินกว่า 100 เมตร ได้โดยไม่ต้องขออนุญาตหรือความยินยอมจากเจ้าของ ที่ดินแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ภายหลังจากการปฏิรูประบอบราชการ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2545 ได้มีการ ยกกระตือรือร้นการเหมืองแร่ กรมทรัพยากรธรณี เป็นกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม โดยมีหน้าที่ในการออกประทานบัตรและควบคุมการทำ เหมืองแร่ ซึ่งกรมใหม่นี้ได้มีแนวทางนโยบายในการส่งเสริมอุตสาหกรรมเหมืองแร่และ อุตสาหกรรมต่อเนื่องอย่างชัดเจน และสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงอุตสาหกรรมในช่วง ปลายปี พ.ศ. 2546 ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่องไว้ 3 ประเด็น คือ 1. การสร้างความเชื่อมโยงจากอุตสาหกรรมต้นน้ำและปลายน้ำ โดยที่ผ่านมาการ พัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเป็นการพัฒนาปลายน้ำเป็นหลัก ดังนั้นจึงควรพัฒนาทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ 2. การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากรแร่ เช่น การพัฒนา เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิตแร่หรือผลิตภัณฑ์ 3. ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์, 2546) และในปี พ.ศ. 2547 กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมือง

แร่ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการผลักดันยุทธศาสตร์ดังกล่าวสู่ความสำเร็จ ได้จัดทำแผนแม่บท “ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง” เพื่อสร้างความเชื่อมโยงจากอุตสาหกรรมต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ในการแก้ปัญหาการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ ประกอบด้วย 6 กลุ่มอุตสาหกรรม คือ 1. อุตสาหกรรมก่อสร้าง 2. อุตสาหกรรมเซรามิก แก้ว และกระจก 3. อุตสาหกรรมปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ 4. อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงและธรรมชาติ 5. อุตสาหกรรมโลหะ 6. อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ (กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่, 2547 อ้างถึงใน เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์, 2548)

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ทรัพยากรแร่ธาตุนั้นมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญเติบโตของประเทศไทยมาโดยตลอด หากแต่ละห่วงตอนแร่ธาตุแต่ละชนิดก็จะมีความสำคัญที่แตกต่างกันออกไปตามบริบททางเศรษฐกิจ และนโยบายในการพัฒนาประเทศในขณะนั้นเป็นสำคัญ หากย้อนกลับไปทบทวนช่วงเวลาว่าสองทศวรรษของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3 (2504-2519) นั้นจะพบว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตแร่เพื่อการส่งออกไปขายนอกประเทศเป็นเป้าหมายหลัก แร่ธาตุที่รัฐได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษและนำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมากก็คือ “ดีบุก” ส่วนแร่ชนิดอื่นๆ ที่รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการส่งออกก็เชื่อว่ารัฐบาลจะไม่ได้ให้ความสำคัญในการวางแผนนำมาพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศแต่อย่างใด ในทางกลับกันได้มีการเร่งรัดสำรวจหาแหล่งแร่สำรองในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะแร่เกลือหินและโพแทชในภาคอีสาน ทว่าในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ประเทศไทยต้องประสบกับสภาวะผันผวนทางการเงินระหว่างประเทศ ภาวะวิกฤตราคาน้ำมันโลกครั้งแรก ในปีพ.ศ. 2516 และตลาดการค้าภายในประเทศไม่สามารถขยายตัวได้ เป็นผลให้เศรษฐกิจของประเทศตกอยู่ในภาวะชะงักงัน และทำให้รัฐบาลในขณะนั้นได้เริ่มหันเหนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจมาส่งเสริมยุทธศาสตร์การส่งออก แทนยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้ามากขึ้น (บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.)

เมื่อเข้าสู่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520-2524 หรือทศวรรษที่ 20 เนื่องจากการเริ่มหันเหยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาสู่แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกตั้งแต่ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อน จึงทำให้ในช่วงนี้เองที่รัฐบาลได้เร่งส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม การลงทุนทั้งจากภาคเอกชนภายในประเทศและบริษัทต่างชาติ พร้อมกับการส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมกระจายตัวไปสู่ภูมิภาคมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวรัฐบาลจึงได้วางนโยบายการผลิตด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่เชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรแร่เป็นวัตถุดิบในการผลิต และนั่นก็มีผลกระทบมาถึงโครงสร้างการผลิตของอุตสาหกรรมแร่ไทยครั้งสำคัญ กล่าวคือทรัพยากรแร่จากเดิมที่เคยถูกกำหนดแนวทางการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ ได้ถูกเปลี่ยนโฉมหน้ามาเป็นแร่อุตสาหกรรมที่

มีการผลิตเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบของภาคอุตสาหกรรมต่อเนื่องภายในประเทศแทน และมีบทบาทอย่างยิ่งยวดต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผลพวงจากยุทธศาสตร์การพัฒนานับแต่ทศวรรษที่ 20 ที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกนำความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Export -led growth) เป็นต้นมา ที่ได้ นำระบบเศรษฐกิจของประเทศไปเชื่อมประสานเข้ากับระบบทุนนิยมโลกอย่างแนบแน่น ซึ่งมีกลไกตลาดเสรีเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จึงสอดคล้องกับคำกล่าวของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548) ที่กล่าวว่า “การโอนอธิปไตยจากรัฐมาสู่ตลาดย่อมไม่ใช่อะไรอื่น หากคือการโอนอำนาจในการกำหนดชะตากรรมคนส่วนใหญ่มาไว้ในมือของกลุ่มธุรกิจทั้งในและนอกประเทศไม่กี่กลุ่มเท่านั้นเอง” นอกจากนี้การโอนอธิปไตยจากรัฐมาสู่ตลาด ยังได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องจินตนาการเรื่องผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งเคยเป็นข้ออ้างความชอบธรรมของรัฐไทยมาตั้งแต่ปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จะขาดความชอบธรรมในการกล่าวอ้างมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากหลักฐานมากมายหลายประการที่รัฐไทยได้ดำเนินการไปในนามรัฐชาติ ไม่ใช่ทุกเรื่องจะเป็นการแบ่งปันปันส่วนผลประโยชน์ให้กับคนทั้งประเทศอย่างแท้จริง หากกลายเป็นว่าคนบางส่วนเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์ที่เรียกว่าส่วนรวม ซึ่งตามข้อเท็จจริงแล้วผลประโยชน์ของชาติหรือผลประโยชน์ส่วนรวมนั้นดูออกจะว่างเปล่าและไม่มีอยู่จริง

การกำหนดนโยบายสาธารณะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรแร่ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ดังกล่าวจึงได้สะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจของรัฐต้องให้น้ำหนักกับเหตุผลด้านการตลาดมากกว่าเหตุผลด้านอื่นๆ (โดม ไกรปกรณ์, 2547) และเปิดช่องให้รัฐกับทุนผูกเขารุกรานและแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพอยู่เดิมผ่านนโยบายและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง จนความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจากการบิดเบือนสิทธิอำนาจในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวได้เกิดการสั่งสมกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรเชิงโครงสร้างที่รุนแรง และสลับซับซ้อนระหว่างรัฐและทุนกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ลุกขึ้นมารวมตัวกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เคลื่อนไหวตรวจสอบ คัดค้าน ผลักดัน ตลอดจนเรียกร้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายพัฒนาให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาอย่างต่อเนื่อง ตลอดช่วงเวลาของการดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 20 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ดังในกรณีการคัดค้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการนำทรัพยากรแร่ มาเป็นอุตสาหกรรมพื้นฐาน เพื่อรับใช้อุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองถ่านหินลิกไนต์ และโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินแม่เมาะของชาวบ้านในอำเภอแม่เมาะ จ.ลำปาง การเคลื่อนไหวคัดค้านโรงงานถลุงเหล็กสหวิริยาของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ การเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองถ่านหินลิกไนต์เวียงแหงของชาวบ้านใน อ.เวียงแหง

จ.เชียงใหม่ และการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานีของชาวบ้าน กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี เป็นต้น

2. จากโครงการสำรวจน้ำบาดาลสู่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีและอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากเกลือหินในภาคอีสาน

เกลือหินและโพแทชในภาคอีสานเป็นทรัพยากรแร่ที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่องหลายประเภท เช่น ปุ๋ยเคมี อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์และอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ซึ่งนโยบาย แผนงาน และโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกลือหินและโพแทช ล้วนถูกกำหนดและเร่งรัดจากรัฐบาล นักธุรกิจการเมืองที่ผันตัวเองเข้าสู่เวทีการเมืองระดับชาติ หน่วยงานข้าราชการระดับนโยบาย นักธุรกิจในประเทศ ตลอดจนทุนต่างชาติ และองค์กรโลกบาลต่างๆ ที่ครอบงำระบบตลาดโลกไว้ เป็นผู้กุมอำนาจในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศของไทยมาโดยตลอด

การพัฒนาอุตสาหกรรมเกลือหินและโพแทชเชิงอุตสาหกรรมในภาคอีสานได้เริ่มขึ้นยาวนานกว่า 50 ปีมาแล้ว จากโครงการสำรวจและพัฒนาน้ำบาดาลในภาคอีสานของกรมโลหกิจ ในปี พ.ศ. 2498 โครงการดังกล่าวเป็นโครงการสำรวจหาแหล่งน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคอีสาน ซึ่งผลพลอยได้จากการพัฒนาน้ำบาดาลในครั้งนั้นทำให้ทราบว่า มี แร่โพแทช และเกลือหินอยู่เป็นจำนวนมากในภาคอีสาน (กรมทรัพยากรธรณี, 2545) ต่อมาในปี พ.ศ.2508 โครงการสำรวจแร่ลุ่มน้ำโขง โดยความร่วมมือจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ได้สำรวจพบเกลือหินและโพแทชในภาคอีสานอีกเป็นจำนวนมาก จากนั้นในปีพ.ศ. 2516-2526 กรมทรัพยากรธรณี (กรมโลหกิจเดิม) จึงดำเนินการขุดเจาะสำรวจแหล่งแร่เกลือหินและโพแทชในหลายจังหวัด พร้อมกับศึกษาเพื่อพัฒนาโครงการนำเกลือหินและโพแทชมาใช้ประโยชน์ ซึ่งทำให้พบว่าบนที่ราบสูงโคราชซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศคล้ายกระทะหงายแบ่งออกเป็น 2 แอ่ง มีเทือกเขาภูพานกั้นระหว่างแอ่งทั้งสอง ได้แก่ แอ่งสกลนครและแอ่งโคราช คือแหล่งแร่เกลือหินและโพแทชที่สำคัญของประเทศ โดยการสำรวจของกรมทรัพยากรธรณีอย่างจริงจังได้เริ่มขึ้นที่จังหวัดอุดรธานีเป็นหลุมแรกบริเวณสำนักงานชลประทานจังหวัดอุดรธานี จากนั้นได้เจาะขยายออกไปทั่วภาคอีสานรวมประมาณ 200 หลุม ผลสำรวจพบว่า บนที่ราบสูงโคราชทั้ง 2 แอ่งมีเกลือหินเป็นแร่หลักอยู่ทั่วไป ตั้งแต่ 1-3 ชั้น แต่ละชั้นเกลือมีชั้นดินเหนียวคั่นอยู่ และจะพบแร่โพแทชอยู่เหนือชั้นเกลือหินชั้นล่างเท่านั้น (ปกรณ์ สุวณิช, 2546)

ทั้งนี้ในระหว่างที่กรมทรัพยากรธรณีได้ดำเนินการเจาะสำรวจหาแหล่งแร่เกลือหินและโพแทชอยู่นั้นได้มีการประชุมสุดยอดผู้นำรัฐบาลอาเซียน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2519 รัฐบาลไทยได้ผลักดันโครงการ “เกลือหินและโซดาแอช” ให้เป็นโครงการอุตสาหกรรมพื้นฐานของประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน และในปี พ.ศ. 2521 รัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน มีมติเห็นชอบให้โครงการเกลือหินและโซดาแอชของไทยเป็นโครงการอุตสาหกรรมของประเทศกลุ่มอาเซียน ในปีถัดมาคือ

ในช่วงที่ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้มีการแถลงนโยบาย เศรษฐกิจ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2522 โดยประกาศผลักดันโครงการเกลือหินในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นหนึ่งในเจ็ดโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่รัฐบาลพยายามเร่งรัด ให้เป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่จะตามมาอีกหลายประเภท (บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.)

จากนั้น กระทรวงอุตสาหกรรมได้อาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ.แร่ ปีพ.ศ.2510 มาตรา 6 ทวิ ออกประกาศกระทรวง ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2522 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2522 กำหนดให้ท้องที่ จ.หนองคาย จ.อุดรธานี จ.สกลนคร จ.นครพนม จ.ขอนแก่น จ.มหาสารคาม จ.กาฬสินธุ์ จ.ร้อยเอ็ด จ.ยโสธร จ.อุบลราชธานี จ.ชัยภูมิ จ.นครราชสีมา จ.บุรีรัมย์ จ.สุรินทร์ จ.ศรีสะเกษ รวมเนื้อที่ 44, 120 ตารางกิโลเมตร กำหนดพื้นที่สำหรับทาง ราชการดำเนินการสำรวจ ทดลอง การศึกษาหรือวิจัยเกี่ยวกับแร่ ต่อมาในวันที่ 11 มิถุนายน 2523 กระทรวงอุตสาหกรรมได้ออกประกาศกระทรวงอีกหนึ่งฉบับเพื่อเชื้อเชิญให้เอกชนยื่นขอ สำรวจและผลิตแร่โพแทชในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง อุตสาหกรรม (พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ) ได้ประกาศกำหนดให้เป็นเขตสำหรับสำรวจ การ ทดลอง การศึกษา หรือวิจัยเกี่ยวกับแร่ แต่ไม่มีบริษัทใดให้ความสนใจ กรมทรัพยากรธรณีจึงได้ ดำเนินการเจาะสำรวจหาแหล่งแร่โพแทชต่อไป จนกระทั่งในปี พ.ศ.2524 ได้เจาะพบแร่โพแทชที่ สำคัญ คือ แร่ซิลไวท์ ที่มีชั้นแร่มีความหนาแน่นมากที่สุดเท่าที่เคยพบมาในประเทศไทย บริเวณ หนองประจักษ์ศิลปาคม ตรังบ้านหนองซอนใหญ่ ในเขตตัวเมืองอุดรธานีและบริเวณหลุมเจาะตรง ค่ายรามสูร หรือบริเวณบ้านห้วยไผ่ล้อม บ้านหนองตะไคร้ ซึ่งแหล่งชุดเจาะทั้งสองหลุมตั้งอยู่ห่าง ไปทางทิศใต้ของตัวเมืองประมาณ 20 กิโลเมตร หลังจากสำรวจพบแหล่งแร่ซิลไวท์ บริเวณพื้นที่ ดังกล่าวได้กลายเป็นแรงกระตุ้นความสนใจให้ทีมสำรวจวางแผนสำรวจแร่ซิลไวต์ต่อไปเพื่อ เชื่อมโยงแหล่งแร่โพแทชบ้านหนองซอนกว้างกับหนองไผ่ล้อมและบริเวณใกล้เคียง เพิ่มอีก 4-5 หลุม ทว่ากรมทรัพยากรธรณีกลับมีคำสั่งให้ทีมสำรวจระงับการสำรวจแหล่งแร่ในพื้นที่จังหวัด อุดรธานีอย่างกะทันหัน โดยไปเร่งเจาะสำรวจแหล่งแร่โพแทชในพื้นที่อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิแทน ทั้งที่แผนงานของโครงการสำรวจมีกำหนดสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2526

อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2524 นับว่าเป็นห้วงเวลาที่รัฐบาลได้พยายามผลักดัน โครงการนำเกลือหินและโพแทชในภาคอีสานขึ้นมาใช้ประโยชน์ให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยได้ ดำเนินการทำเหมืองแร่ทดลองที่อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ ใช้งบประมาณจากโครงการ เงินกู้ของธนาคารโลก มีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักลงทุนเอกชนว่าเป็นโครงการที่น่า ลงทุนในเชิงพาณิชย์และสามารถดำเนินการได้จริง ต่อมาในวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2528 คณะรัฐมนตรีมีมติยกเลิกโครงการ อุตสาหกรรมเกลือหินและโซดาแอชอาเซียน ตามข้อเรียกร้อง เรื่องความไม่คุ้มในการลงทุนของนักลงทุนไทย แต่รัฐบาลก็ยังคงเดินหน้าผลักดันให้เกิดการนำ เกลือหินและโพแทชในภาคอีสานมาใช้ประโยชน์เช่นเดิม โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 28

มกราคม 2532 เห็นชอบให้นำเสนอ โครงการเหมืองแร่โพแทชบ่าเหน็จณรงค์ ให้เป็นโครงการ อุตสาหกรรมอาเซียน แทนโครงการเกลือหินและโซดาแอชที่ถูกยกเลิกไป กระทั่งในพ.ศ. 2534 จึงได้รับการรับรองให้เป็นโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนภายใต้ชื่อ โครงการทำเหมืองแร่โพแทช ของอาเซียน (ประเทศไทย) ซึ่งเป็นการร่วมทุนของรัฐบาลกลุ่มประเทศอาเซียน และเอกชนไทย โดยได้จัดตั้งเป็นรูปบริษัทจำกัดเพื่อบริหารโครงการภายใต้บริษัท เหมืองแร่โพแทชอาเซียน จำกัด (APMC) โดยให้บริษัทดังกล่าวเข้าไปดำเนินการในเขตพื้นที่โครงการได้ในฐานตัวแทนของกรม ทรัพยากรธรณี (เดิม) (จรัญญา วงษ์พรหม และธนะจักร เย็นบำรุง, 2550)

ทั้งนี้ กระทรวงอุตสาหกรรมยังได้มีนโยบายให้กรมทรัพยากรธรณี ดำเนินการศึกษาและ จัดทำแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ที่อำเภอบ่าเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยนำเอา ผลผลิตหรือของเสียจากโครงการเหมืองแร่โพแทชอาเซียน เช่น แร่เกลือหิน โพแทช เชียมคลอไรด์ และแมกนีเซียมคลอไรด์ มาเป็นวัตถุดิบชั้นพื้นฐานเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมต่อเนื่องด้าน อุตสาหกรรมเคมีต่าง ๆ (Chemical Complex) เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับแร่โพแทช รวมถึงแร่เกลือหิน และแร่พลอยได้อื่น ๆ จากการทำเหมือง (กองเทคโนโลยีการทำเหมืองใต้ดิน, ม.ป.ป.)

ในส่วนของการดำเนินงาน โครงการทำเหมืองแร่โพแทชของอาเซียน ได้ดำเนินการขุด เจาะอุโมงค์เพื่อเข้าสู่ชั้นแร่แล้ว 1 ปล่อง เมื่อปี พ.ศ. 2525 และในปี พ.ศ.2541-2542 บริษัท ได้พัฒนาการทำเหมืองจนถึงชั้นแร่ที่ระดับความลึก 180 เมตร จากผิวดินในชั้นต้นได้แร่โพแทช ประมาณ 120,000 ตัน คาดว่าจะสามารถผลิตปุ๋ยโพแทชได้ 1.1 ล้านตัน/ปี ทดแทนการนำเข้า ปุ๋ยโพแทชได้ถึง 4 แสนตัน/ปี แต่โครงการกลับไม่มีความคืบหน้า เพราะได้เข้าสู่ช่วงกระบวนการ ผลิตในเชิงพาณิชย์ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณอีกอย่างน้อย 4,000 ล้านบาท เพื่อสร้างโรงแต่งแร่ รวมถึงงบประมาณอีกจำนวนหนึ่งเพื่อทำเหมืองแบบใต้ดิน และลงทุนในอุตสาหกรรมต่อเนื่องเพื่อ แปรรูปแร่โพแทชให้มีมูลค่าที่สูงยิ่งขึ้น เช่น Potassium Carbonate, Soda ash ปุ๋ยยูเรีย แอมโมเนีย คลอไรด์ เป็นต้น ตลอดจนลงทุนในด้านสาธารณูปโภค เช่น โรงไฟฟ้า ท่อลำเลียงก๊าซธรรมชาติ จากอ่าวไทย และระบบคมนาคมขนส่งผลผลิต ซึ่งคาดว่าจะต้องเพิ่มวงเงินลงทุนอีกกว่า 22,000 ล้านบาท ทว่ากระทรวงอุตสาหกรรมซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นอยู่กลับไม่มีนโยบายเพื่อเพิ่มเงินลงทุนอีก เพราะเกรงจะไม่คุ้มต่อการลงทุน (จรัญญา วงษ์พรหม และธนะจักร เย็นบำรุง, 2550)

ปัจจุบันบริษัท APMC ได้ทบทวนพื้นที่โครงการและยื่นคำขอเปิดพื้นที่ตามมาตรา 6 ทวิ ต่อกระทรวงกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อขอให้เปิดพื้นที่ในการทำเหมืองแร่ จำนวน 40,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ทำเหมืองเดิม และขยายขอบเขตให้ครอบคลุมพื้นที่ผิวดินที่ สมบูรณ์ ทั้งที่ก่อนหน้านี้โครงการได้รับอนุมัติรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและอนุญาต ให้ยื่นคำขอเปิดพื้นที่ตามมาตรา 6 ทวิ จำนวน 2,500 ไร่ ตั้งแต่วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2548 แต่บริษัทได้ขออุทธรณ์ขอขยายพื้นที่เป็น 10,000ไร่ พร้อมส่วนขยายอีก 6,000ไร่ จึงเป็นเหตุให้ โครงการหยุดชะงักเพื่อรอให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณาเปิดพื้นที่ตาม มาตรา 6 ทวิ แห่งกฎหมายแร่ พ.ศ. 2510 (จดหมายข่าวชุมชนคนฮักถิ่น ปีที่ 3 ฉ.25 มี.ค. 50)

หลังจากเกิดปัญหาและอุปสรรคหลายประการในการผลักดันโครงการเหมืองแร่โพแทชอาเซียนที่อำเภอบำเหน็จณรงค์ รัฐบาลจึงได้หันกลับมาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการพัฒนาโครงการพัฒนาเกลือหินและโพแทชที่จังหวัดอุดรธานีอย่างจริงจัง หลังจากที่ต้องพักการดำเนินโครงการไว้เมื่อ พ.ศ.2524 โครงการนี้ได้เริ่มขับเคลื่อนอีกครั้ง เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2527 เมื่อบริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญชาติอเมริกา ได้ยื่นขอสิทธิผูกขาดในการสำรวจและผลิตแร่โพแทช และกระทรวงอุตสาหกรรมและกรมทรัพยากรธรณีได้ลงนามสัญญาให้สิทธิสำรวจและผลิตแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี บนเนื้อที่ 2,333 ตารางกิโลเมตร (1,500,000ไร่) ร่วมกับบริษัทฯ ทว่าสัญญายังไม่มีผลบังคับใช้โดยสมบูรณ์ เนื่องจากทางบริษัทฯ ยังไม่ได้แจ้งการปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษรให้เป็นไปตามเงื่อนไขของสัญญา ข้อ 11 ซึ่งกำหนดให้บทบัญญัติทั้งปวงในสัญญาจะมีผลบังคับได้อย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้แจ้งการปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วเท่านั้น และได้รับบัตรส่งเสริมจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ก่อน กอปรกับรัฐบาลได้เน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาเหมืองแร่ที่บำเหน็จณรงค์เป็นหลัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีถูกทิ้งร้างเป็นเวลากว่า 10 ปี จนกระทั่งในวันที่ 4 มิถุนายน 2536 บริษัทฯ จึงได้แจ้งการปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษรมายังกระทรวงอุตสาหกรรม โดยระบุว่าใน 5 ปีแรก บริษัทฯ จะทำการสำรวจในฐานะผู้รับจ้าง โดยไม่มีค่าตอบแทน ต่อมาบริษัทฯ ได้แจ้งขอเปลี่ยนชื่อบริษัทฯ เป็นบริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญชาติแคนาดา และส่งผลให้เกิดการแก้ไขสัญญากันใหม่ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2537 ซึ่งทำให้บริษัทฯ ได้รับสิทธิสำรวจและผลิตแร่โพแทชโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่การแก้สัญญาในครั้งนั้น¹ ก็ได้เกิดการละเมิดสัญญาขึ้นในสาระสำคัญสองประเด็นด้วยกัน ที่ทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบบริษัทต่างชาติ นั่นคือสัญญาข้อที่ 8 เรื่องการมีส่วนร่วมของคนไทย ข้อ 8.1 ระดับการมีส่วนร่วมที่ระบุว่ารัฐบาลหรือคนไทยจะต้องเป็นเจ้าของหรือควบคุมอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของหุ้น และ ข้อ 8.2 จะต้องรักษาระดับของการมีส่วนร่วมของคนไทยไว้ครึ่งหนึ่งของหุ้น ทว่าภายหลังจากการแก้ไขสัญญา สัดส่วนการถือครองหุ้นของรัฐบาลไทยและคนไทยกลับถูกปรับลดลง เหลือเพียงร้อยละ 10 และร้อยละ 15 ตามลำดับ โดยสัดส่วนการถือหุ้นส่วนใหญ่ตกไปอยู่ในมือของบริษัทต่างชาติกว่าร้อยละ 75 ของหุ้น อย่างไรก็ตามนอกจากในประเด็นการมีส่วนร่วมของคนไทยแล้วยังมีประเด็นอื่นๆ อีกมากมายในสัญญานี้ที่มีลักษณะเอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทเจ้าของโครงการ

¹ สิทธิพิเศษที่ บริษัท เอฟพีซี จะได้รับจากสัญญานี้คือ 1) จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนสัญญา โดยรัฐบาลและหน่วยงานรัฐ 2) สิทธิผูกขาดเพียงผู้เดียว ในการดำเนินกิจการใด ๆ ในเขตเมืองแร่โปแตชอุดรธานี 3) สิทธิพิเศษการนำเข้าเครื่องจักรส่งออกโปแตช ส่งเงินกำไรออกนอกประเทศ โดยยกเว้นภาษีรายได้นิติบุคคลให้กับบริษัท เป็นเวลา 8 ปี 4) ระบุว่าจะต้องใช้ความพยายามจนถึงที่สุด ในการอำนวยความสะดวกทุกประการให้กับบริษัท ทั้งในเรื่องการติดต่อส่วนราชการ ใบอนุญาตยินยอม การยกเว้นการอนุมัติ รวมถึงการตกลงให้มีการเช่าและซื้อที่ดิน หากบริษัทไม่สามารถทำเองได้ (กลุ่มศึกษาปัญหาดินเค็มและการจัดการทรัพยากรภาคอีสาน, 2546) และ 5) หากเกิดกรณีพิพาทตามสัญญานี้ หากคู่กรณีไม่ว่าฝ่ายใดไม่พอใจคำวินิจฉัยของรัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม ก็ให้เสนอข้อพิพาทต่ออนุญาโตตุลาการวินิจฉัยแทน และผู้วินิจฉัยชี้ขาดจะต้องไม่เป็นบุคคลที่เป็นพลเมือง มีสัญชาติหรือมีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศไทยหรือสหรัฐอเมริกา และจะต้องเป็นผู้ที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาพื้นเมือง

แม้ว่าจะเกิดประเด็นการละเมิดต่อสัญญาของบริษัทขึ้น แต่ฝ่ายรัฐผู้เป็นตัวแทนพิทักษ์ผลประโยชน์ของชาติกลับไม่ได้มีการปฏิบัติใดๆ ที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้นที่จะแก้ไขกระบวนการทำสัญญาให้มีความโปร่งใส หรือการปกป้องไม่ให้คนไทยเสียเปรียบบริษัทต่างชาติทางกลับกันกลับยอมปล่อยให้บริษัทต่างชาติเดินหน้าผลักดันโครงการต่อไป โดยวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2541 บริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญชาติแคนาดา ได้ยื่นขออาชญาบัตรพิเศษจำนวน 53 แปลงครอบคลุมพื้นที่ 528, 750 ไร่ และยื่นขอรับการส่งเสริมต่อสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2541 จากนั้นในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ได้มีมติอนุมัติส่งเสริมการลงทุนแก่บริษัทฯ ตามคำขอและบริษัทฯ ได้ยื่นรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม EIA โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (แหล่งสมบูรณ์) ต่อสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) โดยกำหนดพื้นที่เขตเหมืองแร่ไว้ในรายงาน จำนวน 15,000 ไร่ เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2542

ต่อมากระทรวงอุตสาหกรรมได้ออกประกาศกระทรวง ลงวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 และประกาศในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2543 ในท้องที่แอ่งสกลนคร จังหวัดอุดรธานี เนื้อที่ 846 ตารางกิโลเมตร มีสาระสำคัญให้สามารถยื่นคำขออาชญาบัตรพิเศษได้เป็นกรณีพิเศษ ตามประกาศกระทรวงลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 โดยมีเงื่อนไขบังคับคือให้บริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญชาติแคนาดา สามารถยื่นคำขออาชญาบัตรพิเศษและประทานบัตรเฉพาะแร่โพแทชได้เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามสัญญาระหว่างกระทรวงอุตสาหกรรมและกรมทรัพยากรธรณี กับบริษัทฯ ลงวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2527 และสัญญาแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับลงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 และในปีเดียวกันนั้นคือวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 กระทรวงอุตสาหกรรมก็ได้ได้ออกอาชญาบัตรพิเศษให้แก่ บริษัทฯ จำนวน 53 แปลง มีอายุ 3 ปี ซึ่งบริษัทฯ ได้ขอปรับลดลงเหลือเพียง 12 แปลง เนื้อที่ 120,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองและกิ่งอ.ประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี จากนั้นในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนก็ได้ได้ออกบัตรส่งเสริม เลขที่ 1727/2543 ให้แก่บริษัทฯ ตามคำขอรับบัตรส่งเสริมที่ยื่นไว้เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2543 ในเดือนถัดมาคือวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2543 คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านโครงการเหมืองแร่ โครงการสำรวจและผลิตปิโตรเลียม (คชก.) ก็ได้มีมติเห็นชอบต่อรายงาน EIA โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ของบริษัทฯ ทั้งๆ ที่บริษัทฯ อยู่ในขั้นตอนของอาชญาบัตรพิเศษเพื่อสำรวจแร่ และกำลังมีการพิจารณาแก้ไข พ.ร.บ. แร่ พ.ศ.2510 เพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ใต้ดินอยู่อีกทั้งกฎหมายแร่ พ.ศ.2510 แก้ไข (ฉบับที่ 4) 2534 ที่ใช้บังคับอยู่ในขณะที่คณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ ได้พิจารณาอนุมัติรายงาน EIA ของบริษัทฯ ก็มีสาระสำคัญที่ระบุชัดเจนว่า การขุดเจาะอุโมงค์ลงไปในใต้ดินในเขตที่มีเจ้าของโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดินนั้นจะกระทำ

มิได้ หากกล่าวให้ถึงที่สุดแล้วการยื่นรายงาน EIA ของ บริษัทฯ ต่อ สผ. และการพิจารณาเห็นชอบรายงาน EIA ของ คชก. จึงเท่ากับเป็นการบิดเบือนกฎหมายแร่ฉบับที่ใช้บังคับอยู่ซึ่งไม่มีสาระสำคัญครอบคลุมการทำเหมืองแร่ใต้ดิน

เมื่อ พ.ร.บ.แร่ พ.ศ. 2510 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 มีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2546 ต่อมาบริษัทฯ จึงได้ยื่นคำขอประทานบัตรในวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 เพื่อทำเหมืองแร่โพแทชในเบื้องต้น จำนวน 4 แปลง เนื้อที่ 22,437 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ใน 4 ตำบล คือ ตำบลโนนสูง ตำบลหนองไผ่ในเขตอำเภอเมือง และตำบลห้วยสามพาด ตำบลนาม่วง ในเขตกิ่งอำเภอประจักษ์ศิลปาคมหรือที่เรียกว่า แหล่งอุดรใต้หรือแหล่งสมบูรณ์ (Somboon Site) โดยมีปริมาณแร่สำรองจำนวน 300 ล้านตัน ทั้ง ๆ ที่จำนวนพื้นที่ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ฉบับที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เมื่อปลายปี พ.ศ. 2543 ได้ระบุขอบเขตการศึกษาไว้เพียง 15,000 ไร่เท่านั้น อย่างไรก็ตามในวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2547 บริษัทฯ ก็ได้ยื่นคำขอประทานบัตรเพิ่มเติมอีกจำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 52,037 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 6 ตำบลคือ ตำบลหนองซอนกว้าง ตำบลหนองนาคำ ตำบลโนนสูง ตำบลหนองไผ่ ในเขตอำเภอเมือง ตำบลโพงาม ในเขตอำเภอหนองหาน และตำบลนาม่วง ในเขตกิ่งอำเภอประจักษ์ศิลปาคม หรือที่เรียกว่า แหล่งอุดรเหนือหรือแหล่งอุดรธานี (Udom Thani Site) โดยมีปริมาณแร่สำรองจำนวน 1,000 ล้านตัน

ทั้งนี้โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี จะประกอบด้วยโครงสร้างทางกายภาพ 2 ส่วนด้วยกัน โดยส่วนแรกจะเป็น เหมืองใต้ดินที่ระดับความลึกประมาณ 300-350 เมตร และส่วนที่สองจะเป็นโรงแยกแร่บนผิวดิน เนื้อที่ประมาณ 1,500 ไร่ ในเขตบ้านหนองตะไคร้ บ้านหนองนาแปลงเดียว ตำบลหนองไผ่ ซึ่งบริษัทฯ ได้วางแผนที่จะพัฒนาโครงการเหมืองแร่โพแทช แหล่งอุดรใต้ก่อนแล้วจึงค่อยพัฒนาไปสู่แหล่งแร่โพแทชอุดรเหนือต่อไป โดยมีระยะเวลาดำเนินการทั้งสิ้น 22 ปี ตามอายุของประทานบัตรซึ่งกำหนดโดยพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545

อย่างไรก็ตามการดำเนินโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ของบริษัทฯ และกลุ่มผลประโยชน์ฝ่ายต่างๆ ที่รวมกันผลักดันนโยบายเพื่อให้เกิดโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และอุตสาหกรรมต่อเนื่องอีกมากมายก็ไม่ได้ราบรื่นอย่างที่วางแผนไว้ เนื่องจากนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ตลอดจนชาวบ้านในพื้นที่โครงการได้ออกมาตรวจสอบ คัดค้าน กระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจโครงการนี้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี 2545 ชาวบ้านในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่โครงการที่ได้สั่งสม เรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน และพัฒนาขบวนการเคลื่อนไหวที่กระจัดกระจาย จนสามารถจัดตั้งเป็นขบวนการภาคประชาชนในนาม “กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี” ได้สำเร็จ โดยมีสมาชิกเข้าร่วมขบวนการมากถึง 3 ตำบล ครอบคลุมพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการ และร่วมกันเคลื่อนไหวคัดค้านมาตลอด ทำให้บริษัทแม่ของบริษัทเหมืองแร่โพแทช

สัญญาติแคนาดาซึ่งมีฐานะเป็นบริษัทจดทะเบียนในประเทศแคนาดา และผู้ถือหุ้นใหญ่ในบริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญญาติแคนาดาต้องขายหุ้นทั้งหมดให้แก่บริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญญาติไทย เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 และภายหลังจากการเข้าซื้อหุ้นโครงการของกลุ่มทุนบริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญญาติไทย แล้วบริษัทดังกล่าวก็ได้มีนโยบายที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานในโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานีให้สอดคล้องกับกฎหมายแร่ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2545 และตามความต้องการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการ เช่น ยินยอมจัดทำรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม คชก. เมื่อปี พ.ศ. 2543 ยินยอมยกเลิกผลการรังวัดแนวเขตพื้นที่เหมืองแร่ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ยินยอมเปลี่ยนแปลงสัดส่วนผู้ถือหุ้นที่ละเมิดต่อสัญญาฉบับเก่า และยินยอมจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านในพื้นที่ เป็นต้น พร้อมกับการเริ่มต้นกระบวนการเกี่ยวกับโครงการใหม่ทั้งหมด เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในพื้นที่ที่สั่งสมมายาวนาน จึงทำให้ในปัจจุบันโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ยังคงอยู่ในขั้นตอนแรกของการยื่นขอประทานบัตรเหมืองแร่ได้ดินตามระเบียบปฏิบัติของกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.)

ทั้งนี้ไม่ใช่เพียงแคโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมแร่เกลือหินแร่โพแทชที่ จ. ชัยภูมิ หรือ จ.อุดรธานีเท่านั้น ที่รัฐบาลได้วางแผนในการผลักดันให้เกิดขึ้นในแผ่นดินอีสาน โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดสกลนคร ก็เป็นหนึ่งในแผนการที่ต้องการผลักดันให้เกิดขึ้นภายหลังจากที่กรมทรัพยากรธรณีสำรวจพบแร่โพแทชชนิด Camallite และ Sylvite ที่ อ.วานรนิวาส อ.พรรณานิคม และ อ.สว่างแดนดิน ระหว่างช่วงปีพ.ศ.2519-2520 ทว่ากว่าที่รัฐบาลจะให้ความสนใจผลักดันโครงการให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง จนเวลาล่วงเลยถึงในช่วง ปีพ.ศ. 2540 ในยุครัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดสกลนคร จึงเป็นโครงการใหม่ที่ถูกขับเคลื่อนช้ากว่าพื้นที่อื่น ๆ เมื่อสมัยที่ พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปเยือนประเทศจีนและได้เชื้อเชิญให้จีนมาลงทุนในโครงการเหมืองแร่โพแทชของประเทศไทย โดยได้ลงนามเป็นบันทึกความเข้าใจ (MOU) ร่วมกันเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2540 (จดหมายข่าวชุมชนคนฮักถิ่น ปีที่ 3 ฉ.25 มี.ค. 50) ต่อมาในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 บริษัท ไซน่า หมิงต้า โปแตช คอร์ปอเรชั่น (ประเทศไทย) จำกัด ได้ยื่นขออาชญาบัตรพิเศษ เพื่อสำรวจและผลิตแร่โพแทช ในเขต อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร จำนวน 13 แปลง เนื้อที่ประมาณ 120,000 ไร่ ต่อกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) ซึ่งในขณะนี้กระทรวงอุตสาหกรรมอยู่ระหว่างยื่นเรื่องขอให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณาเพื่อเปิดพื้นที่ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม (เดิมเป็นผู้มีอำนาจเดิมในการกำหนดพื้นที่และเปิดพื้นที่ตามมาตรา 6 ทวิ แห่ง พ.ร.บ.แร่ พ.ศ. 2510 ก่อนการปฏิรูประบอบราชการเมื่อ ปีพ.ศ. 2545) ได้อาศัยอำนาจตามมาตรา 6 ทวิกำหนดให้ท้องที่จังหวัดสกลนคร และจังหวัดอื่นๆในภาคอีสานอีก 14 แห่ง เป็นเขตสำหรับทางราชการดำเนินการสำรวจ การทดลอง การศึกษา หรือการวิจัย

เกี่ยวกับแร่ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 และมีการคาดการณ์ไว้ว่า หากการสำรวจแร่ประสบความสำเร็จ บริษัท ไซน่า หมิงต้า โปแตช คอร์ปอเรชั่น (ประเทศไทย) จำกัด จะมีการลงทุนในการทำเหมืองใต้ดินกว่า 198 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และสามารถผลิตโพแทชได้จำนวน 1 ล้านตัน/ปี หากคำนวณจากปริมาณการขายแร่โพแทชจะตกปีละ 86.24 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (เจริญญา วงษ์พรหม และธนจักร เย็นบำรุง, 2550)

หากกล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว โครงการเหมืองแร่โพแทชทั้งสามแห่งรวมถึงแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่โพแทชในพื้นที่อื่น ๆ และอุตสาหกรรมต่อเนื่องต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับแร่เกลือหินและโพแทชนั้น ได้ถูกกำหนดกรอบและควบคุมทิศทางการพัฒนาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากนโยบายการนำแร่ไปผูกโยงเข้ากับการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐานและอุตสาหกรรมต่อเนื่องตั้งแต่ในช่วงทศวรรษที่ 20 เป็นต้นมา กล่าวคือ ในช่วงหลังการปฏิรูประบอบราชการใหม่ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2545 หรือในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ซึ่งได้มีการยกระดับกองการเหมืองแร่ กรมทรัพยากรธรณี เป็นกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม โดยมีหน้าที่ในการออกประทานบัตรและควบคุมการทำเหมืองแร่และในปี พ.ศ. 2546 กระทรวงอุตสาหกรรมจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่องขึ้น 3 ประเด็น คือ 1. การสร้างความเชื่อมโยงจากอุตสาหกรรมต้นน้ำและปลายน้ำ โดยที่ผ่านมาการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเป็นการพัฒนาปลายน้ำเป็นหลัก จึงควรพัฒนาทั้งระบบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ 2. การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากรแร่ เช่นการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิตแร่หรือผลิตภัณฑ์ 3. ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ดังกล่าว กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ (กพร.) จึงได้เขียนแผนแม่บท “ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2547

จากงานศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรเกลือในภาคอีสาน ของเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ (2548) ได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มอุตสาหกรรมปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ (โพแทชและเกลือหิน) ได้ถูกบรรจุเป็น 1 ใน 6 กลุ่มอุตสาหกรรม² ในแผนแม่บทของ กพร. และมีเป้าหมายผลักดันโครงการเหมืองแร่โพแทชอย่างน้อย 3 แห่ง คือ โครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานี ของบริษัทเหมืองแร่โพแทชสัญชาติแคนาดา โครงการเหมืองแร่โพแทชบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ ของบริษัท เหมืองแร่โพแทชอาเซียน จำกัด ของอาเซียน และโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดสกลนคร ของบริษัท ไซน่า หมิงต้า โปแตช คอร์ปอเรชั่น (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทจากประเทศจีน ให้มีการออกประทานบัตรและมีเหมืองแร่โพแทชเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมให้ได้ภายในเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2548-2550) เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ดังกล่าว โดยจะให้ไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตและ

2 ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ประกอบด้วย 6 กลุ่มอุตสาหกรรม คือ 1.อุตสาหกรรมก่อสร้าง 2. อุตสาหกรรมเซรามิก แก้วและกระจก 3.อุตสาหกรรมปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ 4.อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ 5.อุตสาหกรรมโลหะการ 6.อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ

จำหน่ายปุ๋ยโพแทชและเกลือหินในภูมิภาคอาเซียน และส่งเสริมให้มีการผลิตและใช้เกลือจากเหมืองละลายแร่จากบริษัท เกลือพิมาย จำกัด และเกลือที่เป็นผลพลอยได้จากเหมืองแร่โปแตซทั้ง 3 แห่ง ในอุตสาหกรรมต่างๆ เป็นหลักหากมีการลงทุนและพัฒนาทั้ง 3 โครงการอย่างพร้อมเพรียงกัน จะทำให้มีปริมาณการผลิตเกลือจากแร่เกลือหินอย่างน้อยประมาณ 7-10 ล้านตัน

ปัจจุบันระดับความสมดุลของการผลิตกับใช้เกลือภายในประเทศมีอัตราเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 1.7 ล้านตัน ถ้าหากมีการดำเนินโครงการเหมืองแร่โพแทชทั้ง 3 แห่ง³ ขึ้นจริงก็จะทำให้ปริมาณเกลือเกินความต้องการการใช้ภายในประเทศถึง 3-5 เท่าตัว ดังนั้นเหตุผลในการผลักดันโครงการเหมืองแร่โพแทชให้เกิดขึ้น จึงไม่ใช่เพียงเพราะผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการจำหน่ายแร่โพแทชที่ผลิตได้กว่า 4.1 ล้านตัน/ปี โดยแร่โพแทชเกือบทั้งหมดคือที่เหลือจากความต้องการใช้ภายในประเทศไทยประมาณ 3-4 แสนตัน/ปี จะถูกส่งไปขายให้ประเทศจีนซึ่งมีความต้องการโพแทชปีละประมาณ 5 ล้านตัน/ปี เพื่อนำไปใช้ในการเกษตร (ผลิตปุ๋ยเคมี) การพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องและอุตสาหกรรมอาวุธ เป็นต้น แต่ได้ซ่อนเร้นไปด้วยผลประโยชน์ทับซ้อนที่จะเกิดขึ้นจากเกลือที่เป็นผลพลอยได้จากโครงการเหมืองแร่โพแทชทั้ง 3 แห่งเพื่อตอบสนองต่อ

อุตสาหกรรมต่อเนื่องต่างๆ ที่ใช้เกลือเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิต เช่น อุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ และอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่มีความเติบโตมากขึ้นเรื่อยๆ และมีผูกพันกับความเจริญเติบโตของเกลืออีสานอย่างแนบแน่นมานับตั้งแต่ การเริ่มมีการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) (ซึ่งตรงกับช่วงที่พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี) เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเคมีมีความจำเป็นอย่างมากในการใช้สารคลอรีนที่ได้จากการย่อยสลายเกลือด้วยไฟฟ้าเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตเม็ดพลาสติกชั้นกลางของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีชั้นกลาง เช่น เอธิลีนไดคลอไรด์

3 กลยุทธ์การในการใช้ประโยชน์จากเกลือหินซึ่งเป็นผลพลอยได้จากโครงการพัฒนาเหมืองแร่โพแทช 3 แห่ง ตามแผนแม่บทของ (กพร.)

กลยุทธ์ที่ 1 เพื่อสนับสนุนให้มีการเพิ่มมูลค่าของเกลือที่เป็นผลพลอยได้จากเหมืองแร่โพแทชให้เป็นเกลืออุตสาหกรรมภายในเวลา 4 ปี (2548-2551) กลยุทธ์ที่ 2 เพื่อสนับสนุนให้มีการส่งออกเกลือบริโภคและเกลืออุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการระบายเกลือจากระบบตลาดต่างประเทศภายในเวลา 4 ปี (2548-2551)

กลยุทธ์ที่ 3 เพื่อให้ประชาชนและผู้บริโภคต่าง ๆ มีความเข้าใจ ยอมรับและนิยมบริโภคเกลือเสริมไอโอดีนภายใน 4 ปี (2548-2551)

กลยุทธ์ที่ 4 เพื่อให้มีการแบ่งส่วนตลาดระหว่างเกลือจากเหมืองละลายแร่และเกลือที่เป็นผลพลอยได้จากเหมืองแร่โพแทชเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถดำเนินการผลิตร่วมกันต่อไปได้อย่างมีคุณภาพภายในเวลา 4 ปี

กลยุทธ์ที่ 5 เพื่อให้ผู้ประกอบการเกลือสินเธาว์และเกลือทะเลมีประสบการณ์ ความรู้และเทคโนโลยีในการเพิ่มมูลค่าของเกลือให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดภายใน 4 ปี

กลยุทธ์ที่ 6 เพื่อให้บุคลากรภาครัฐและเอกชนมีประสบการณ์และความรู้ความสามารถในการเพิ่มมูลค่าเกลือให้เป็นเกลืออุตสาหกรรมภายใน 4 ปี

กลยุทธ์ที่ 7 เพื่อควบคุมไม่ให้มีผลผลิตเกลือจากเหมืองละลายแร่ให้มีสัดส่วนไม่เพิ่มขึ้นและลดลงในตลาด ภายใน 4 ปี

(Ethylene Dichloride-EDC) และไวนิลคลอไรด์โมโนเมอร์ (Vinyl Chloride Monomer-VCM) และต่อจากนั้นจะนำเม็ดพลาสติกชั้นกลางหรือผลิตภัณฑ์ของอุตสาหกรรมเคมีชั้นกลางที่ได้ไปเป็นส่วนประกอบผลิตเม็ดพลาสติกและเรซินในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีชั้นปลายต่อไป เช่น โพลีเอทิลีน (Polyethylene 3PE) โพลีโพรไพลีน (Polypropylene-PP) โพลีไวนิลคลอไรด์ (Polyvinylchloride-PVC) โพลีเอสเตอร์ (Polyester) ฯลฯ ก่อนที่จะนำไปสู่อุตสาหกรรมแปรรูปพลาสติกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวโน้มของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีจะมีความเจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากวัสดุประเภทพลาสติกได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์ในรูปของผลิตภัณฑ์เครื่องใช้มากขึ้น แทนวัสดุจากธรรมชาติที่อยู่ในสภาวะเสื่อมโทรมและขาดแคลน

ดังนั้นการเติบโตของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงสัมพันธ์กับความต้องการเกลือที่เพิ่มขึ้นอย่างแนบแน่น และเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการเร่งรัดให้เกิดการผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมเกลือหินและโพแทชในภาคอีสานอย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบให้กับอุตสาหกรรมดังกล่าวและอุตสาหกรรมต่อเนื่องอีกมากมายอยู่ในปัจจุบัน ดังเห็นได้จากในช่วงหลังจากที่มีการแก้ไขสาระสำคัญใน พ.ร.บ.แร่ พ.ศ.2510 เพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) เมื่อปี พ.ศ. 2545 และการกำหนดแผนแม่บท “ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง” ของกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ กพร. เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2547 ได้ทำให้นักลงทุนทั้งในและต่างประเทศพยายามยื่นขอสำรวจและผลิตแร่โพแทชนอกเหนือจากโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานีอีกในพื้นที่ 5 จังหวัด 6 โครงการในภาคอีสาน ได้แก่ จ. นครราชสีมา จ.ขอนแก่น จ.มหาสารคาม จ.สกลนครและจ.ชัยภูมิ ซึ่งขณะนี้ยังไม่สามารถดำเนินการเกี่ยวกับโครงการได้เนื่องจากอยู่ระหว่างที่คณะทำงานที่มีนายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา ปลัดปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประธาน พิจารณาจัดทำหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอนุญาตเปิดพื้นที่และเสนอเรื่องให้รัฐมนตรีพิจารณา ตามคำสั่งในสมัยของนายเกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาอนุมัติเปิดพื้นที่สำรวจเหมืองแร่ มาตรา 6 ทวิ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาอนุญาตให้เปิดพื้นที่สำหรับสำรวจ ทดลอง ศึกษา หรือวิจัยเกี่ยวกับแร่ ให้กับเอกชนเข้ามาขออาชญาบัตร ประทานบัตรชั่วคราว หรือประทานบัตรเป็นกรณีพิเศษ

นอกจากนี้ โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมต่อเนื่องในภาคอีสานยังไม่เพียงถูกกระตุ้นให้เกิดขึ้นจากความต้องการจากภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ยังถูกกระตุ้นผ่านโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงหรือกรอบความร่วมมือมหาลุ่มเศรษฐกิจ(Greater Mekong Subregion Economic Cooperation: GMS) ซึ่งมีสถาบันยุทธศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในฐานะฝ่ายเลขานุการของ ศูนย์ปฏิบัติการร่วมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Regional Operation Center: ROC) เป็นผู้วางยุทธศาสตร์และนโยบาย เพื่อผลักดันการพัฒนาภาคอีสานให้สอดคล้องตามกรอบความร่วมมือการพัฒนาเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขงและมีส่วนสำคัญที่

ทำให้กรอบนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ภาคอีสานถูกกำหนดให้มีการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นหลักใหญ่ ด้วยเหตุนี้หน่วยงานพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐและเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษาทั้งหลายจึงต่างมุ่งไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งแรงขับเคลื่อนของหน่วยงานทั้งหลายเหล่านี้จะทำให้ภาพรวมเกี่ยวกับศักยภาพเชิงพื้นที่ของภาคอีสานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากยิ่งขึ้น ด้วยการมุ่งพัฒนาเชิงพื้นที่ให้ภาคอีสานสามารถรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการผลิตขนาดใหญ่ ทั้งโครงการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ การค้า การลงทุน และการบริการไว้ในภูมิภาค โดยมีแผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor) และแผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจ (East-West Economic Corridor) หรือประตูสู่ GMS เป็นช่องทางในการขยายการผลิตโดยเชื่อมโยงการพึ่งพาการใช้ต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศเพื่อนบ้านและเคลื่อนย้ายเทคโนโลยี สินค้าและแรงงาน ต่อเชื่อมไปในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงถึงประเทศเวียดนามที่เมืองชายฝั่งทะเลดานัง และมหาสมุทรอินเดียที่เกาะละแหม่งประเทศพม่า ตลอดจนเข้าสู่เชียงแสนถึงมณฑลยูนนานของประเทศจีนบริเวณจังหวัดพิษณุโลก และตัดเข้าสู่ท่าเรือน้ำลึกชายฝั่งทะเลตะวันออกของไทย รวมถึงพื้นที่ชายฝั่งทะเลของกัมพูชาได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ทั้งที่ก่อนหน้านี้ภาคอีสานมีทิศทางในการพัฒนาที่มุ่งนำเอาทรัพยากรธรรมชาติออกไปผลิตนอกพื้นที่หรือภูมิภาคอื่นๆ (เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์, 2552)

จากกรอบการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำดังกล่าวข้างต้น ในส่วนของโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (แหล่งอุดรใต้) เอง การพัฒนาอุตสาหกรรมเคมีและอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยใช้แร่โพแทชและเกลือหินเป็นวัตถุดิบ ก็ได้ถูกผลักดันโดยนักธุรกิจเอกชนที่ร่วมกันจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมโนนสูง ซึ่งอยู่ติดกับแหล่งที่ตั้งโรงงานสกัดแร่โพแทชแหล่งอุดรใต้ เพื่อสร้างมูลค่าให้กับเกลือและโพแทช โดยมีการวางแผนก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเคมี ณ แหล่งวัตถุดิบ เนื่องจากเป็นการลดต้นทุนในการขนส่งวัตถุดิบไปสู่นิคมอุตสาหกรรมทางชายฝั่งทะเลตะวันออกของประเทศไทย และเป็นแผนการผลักดันการขยายความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมในภาคอีสานให้เชื่อมต่อไปสู่ประเทศลุ่มแม่น้ำโขงอีกด้วย (เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์, 2548)

ดังนั้นนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 20 เป็นต้นมา รัฐบาล ส่วนราชการระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ นักธุรกิจการเมือง กลุ่มทุนข้ามชาติและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่มุ่งหวังจะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาอุตสาหกรรมจากทรัพยากรแร่โพแทชและเกลือหิน จึงมีความพยายามอย่างยิ่งยวดในการผลักดันโครงการเกลือหินและโพแทชในอีสานให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมาโดยตลอดโดยเฉพาะโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ซึ่งกระบวนการผลักดันโครงการดังกล่าวให้เกิดขึ้นบนพื้นแผ่นดินเมืองอุดรธานีได้สะท้อนให้เห็นถึงการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐที่นำมาสู่การลิดรอนสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านในพื้นที่ การปิดกั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านใน

การตัดสินใจต่อโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน การปกปิดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการที่ชาวบ้านควรจะรับรู้อย่างชัดเจน และการฉ้อฉล บิดเบือนกฎหมายเพียงเพื่อเป้าหมายสำคัญคือการเอื้ออำนวยต่อนายทุนเจ้าของโครงการให้สามารถเข้าไปดักตวงผลประโยชน์ส่วนเกินจากทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นอย่างราบรื่น โดยไม่ได้คิดคำนึงเลยแม้แต่น้อยว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของชาวบ้านในพื้นที่ ดังนั้นประเด็นที่กล่าวไปข้างต้นจึงเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีกับรัฐและทุนประการหนึ่งอันเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้ชาวบ้านในพื้นที่รวมตัวกันคัดค้านโครงการในเวลาต่อมา

3. โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (แหล่งสมบูรณ์) พื้นที่ทับซ้อนกับฐานทรัพยากรในการดำรงชีพของชุมชนท้องถิ่น

จังหวัดอุดรธานีเป็นหนึ่งในหลายจังหวัดของภาคอีสานที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอด นับตั้งแต่ประเทศไทยพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เริ่มขึ้นในช่วงปีพ.ศ.2504 อย่างไรก็ดี นโยบาย แผนงาน หรือโครงการพัฒนาต่างๆ แต่ละช่วงแต่ละตอนที่รัฐบาลมุ่งหวังที่จะใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม กลับได้สร้างความเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้คนที่นั่นอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน หากย้อนกลับไปตรวจสอบดูนโยบายต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาจังหวัดดังกล่าวโดยสังเขปก็จะสามารถแบ่งนโยบายการพัฒนาของรัฐที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง ของจังหวัดอุดรธานีได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ ด้วยกันคือ ช่วงการเริ่มนโยบายพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1-3 (2504-2519) ซึ่งนโยบายของรัฐบาลในช่วงนี้ได้มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนคมนาคมขนส่ง เพื่อรองรับการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม โครงการก่อสร้างทางหลวงและทางรถไฟสายหลักเชื่อมโยงระหว่างเมืองท่าทางเศรษฐกิจอย่างกรุงเทพมหานครกับภาคอีสานจึงถือกำเนิดขึ้น จังหวัดอุดรธานีเองก็ได้ถูกยึดโยงเข้ากับโครงการดังกล่าวผ่านการสร้างทางหลวงสายมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข 2) และทางรถไฟ เส้นทางเชื่อมต่อระหว่างภาคกลางตอนบนกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านจังหวัดนครราชสีมาและบางจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและตอนบน ไปสิ้นสุดที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งผลจากนโยบายดังกล่าวได้เอื้ออำนวยให้นายทุนผู้รับสัมปทานบุกเข้าไปตัดป่าไม้และขนไม้ออกจากป่าอย่างสะดวกสบาย เอื้ออำนวยให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกพืชพาณิชย์ ตลอดจนเอื้ออำนวยต่อการอพยพของชาวบ้านในพื้นที่และจากจังหวัดต่างๆ ใช้เป็นเส้นทางเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ป่า เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นต้นตอที่สำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ในเขตพื้นอุดรธานีเกิดความเสื่อมโทรมและมีจำนวนลดลงมากที่สุดในพื้นที่ป่าไม้ของภาคอีสาน ดังเห็นได้จากข้อมูลทางสถิติของพื้นที่ป่าไม้ในปีพ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ พื้นที่ป่าไม้ในเขตอุดรธานีมีพื้นที่มากที่สุดในภาคอีสาน

คิดเป็นร้อยละ 35 ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดประมาณ 44.3 ล้านไร่ของภาคอีสาน แต่พื้นที่ป่าก็มีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ มาโดยตลอดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 และลดลงมากในช่วงปี พ.ศ.2516-2521 ป่าไม้ในเขตอุดรธานีมีพื้นที่ป่าลดลงมากที่สุดถึงปีละ 2.5 ล้านไร่ (ร้อยละ 23) ในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 และลดลงเป็นปีละ 1.3 ล้านไร่ (ร้อยละ 12) ในช่วงปี พ.ศ.2519-2521 (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ, 2535)

ส่วนนโยบายในช่วงที่ 2 ได้เกิดขึ้นระหว่างช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 4-10 (2520-ปัจจุบัน) แม้นโยบายในช่วงนี้ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเช่นเดียวกับในช่วงของแผนพัฒนาสามฉบับแรก แต่กลับมีลักษณะเป็นโครงสร้างพื้นฐานและโครงการขนาดใหญ่มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีลักษณะเป็นโครงข่ายที่สัมพันธ์กับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในยุคของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่นักธุรกิจการเมืองได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาแทนฝ่ายราชการ ซึ่งผลจากนโยบายทางการเมือง “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ที่มุ่งหวังผลักดันให้ประเทศไทยก้าวไปสู่การเป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือ “นิคส์” ภาคอีสาน รวมทั้งจังหวัดอุดรธานี จึงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งในแผนการดังกล่าว ภายใต้โครงการ โขง ชี มูล ที่เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532

แต่แท้จริงกลับพบว่าโครงการดังกล่าวแฝงเร้นไปด้วยเป้าหมายที่มุ่งสนองตอบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ และอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วอยู่ในขณะนั้น มากกว่าการมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เกษตรกรรมของภาคอีสานให้เกิดความยั่งยืน ชำนาญยังได้สร้างความเสียหายแก่ฐานทรัพยากรในการดำรงชีพวิถีชีวิต ตลอดจนระบบเศรษฐกิจชุมชนของชาวบ้านอย่างไม่อาจฟื้นกลับคืนมาได้

ตัวอย่างของโครงการย่อยภายใต้แผนงานของโครงการดังกล่าว ที่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีอย่างโครงการฝายกันน้ำหนองหานกุมวาปี ที่ได้เริ่มดำเนินการขึ้นสำรวจและออกแบบรายละเอียดโครงการมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2532 จนมาแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2537 โดยการสร้างคันดินกันน้ำ (Dike) ล้อมรอบพื้นที่ชุ่มน้ำจิตหนองหานยาวประมาณ 112 กิโลเมตร ให้เกิดเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ เพื่อรองรับการผันน้ำจากลำน้ำโขง เข้าสู่อ่างเก็บน้ำ ก่อนที่จะปล่อยเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก ครอบคลุม กว่า 55,000 ไร่ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อระบบนิเวศของแหล่งน้ำ การแพร่กระจายของดินเค็มสู่เพื่อที่ทำการเกษตรและแหล่งน้ำ การแพร่กระจายของหอยบางชนิดที่เป็นพาหะนำโรคพยาธิใบไม้ตับ การสูญเสียพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำหลายชนิด การสูญเสียแหล่งโบราณสถาน ตลอดจนเกิดน้ำท่วมที่ดินและไร่นาของชาวบ้านในฤดูฝน จนวิถีชีวิต วิธีการดำรงชีพ วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ที่ผู้คนในชุมชนแถบลุ่มน้ำหนองหานได้เรียนรู้ สัมผัสร่วมกันมาอย่างยาวนาน ต้องเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เลวร้ายลง ในขณะที่ชาวบ้านเองกลับไม่เคยได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมกำหนดชีวิตของตนเองเลยแม้แต่น้อย

จะอย่างไรก็ดี ในปัจจุบันโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐก็ยังคงถูกผลักดันให้เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (แหล่งอุดรใต้) และอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากโครงการดังกล่าว แม้ว่าที่ผ่านมานโยบายหรือโครงการพัฒนาของรัฐ จะได้สร้างปัญหาขึ้นในพื้นที่แห่งนี้อย่างมากมายไม่ว่าจะเป็น ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างชนบทกับเมือง การเพิ่มปัญหานี้สินและสร้างความยากจนให้กับชาวบ้าน และความเปลี่ยนแปลงของ วิถีชีวิต วิธีการผลิตตลอดจนผลกระทบในมิติทางวัฒนธรรม มากเสียกว่าวาทกรรมการพัฒนาที่รัฐได้กล่าวอ้างเพื่อผลักดันนโยบายและโครงการเหล่านั้นให้เกิดขึ้น

โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี (แหล่งอุดรใต้) เป็นหนึ่งในโครงการขนาดใหญ่ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี มีเนื้อที่จำนวน 22,437 ไร่ (ตัวเลขจากการยื่นขอประทานบัตร) ครอบคลุมพื้นที่ทั้งในเขตเมือง เขตอุตสาหกรรม และพื้นที่เขตเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงสถานที่สำคัญทางราชการ เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย สถานีตำรวจ ค่ายทหาร และแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แหล่งน้ำตามธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม วัดวาอาราม ชุมชนใหญ่น้อยอีกนับร้อยแห่ง ในพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลโนนสูง ตำบลหนองไผ่ อำเภอเมือง และตำบลห้วยสามพาด ตำบลนาม่วง อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี

พื้นที่ในตำบลโนนสูงส่วนใหญ่ และตำบลหนองไผ่บางส่วน จะเป็นเขตชุมชนเมือง เขตนิคมอุตสาหกรรม เขตโรงงานอุตสาหกรรม ที่ตั้งหน่วยงานราชการ และเขตพื้นที่ส่วนราชการด้านความมั่นคง (เขตทหาร) และที่เหลือนจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมในตำบลหนองไผ่ ซึ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนบริเวณนี้จะมีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ค่อนข้างเป็นกึ่งเมืองหรือค่อนข้างไปทางชุมชนเมืองมากกว่าชุมชนในพื้นที่อีกสองตำบลที่กำลังจะกล่าวถึงต่อไป เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ได้ถูกพัฒนาให้เป็นเขตการค้า เขตการบริการ และการลงทุนต่อเนื่องมาตั้งแต่ในยุคที่ทหารอเมริกันได้เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณตำบลโนนสูงตั้งเป็นฐานทัพอเมริกัน การตั้งโรงเลื่อยไม้ของนายทุนที่ได้รับสัมปทานทำไม้ป่าจากรัฐ และการสร้างสถานีรถไฟที่บริเวณตำบลหนองไผ่ ซึ่งนับเป็นรอยต่อทางสังคมที่สำคัญที่พลิกผันให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณนี้ส่วนมากให้แปรสภาพตัวเองจากการเป็นชาวนาที่มีวิถีชีวิตพอเพียง พึ่งพิงธรรมชาติในการดำรงชีพ ไปสู่การมีอาชีพค้าขาย ขายบริการ และรับจ้าง ซึ่งต่อมาได้พัฒนาตัวเองไปเป็นแรงงาน ชำนาญ และชำนาญที่ต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดตลอดจนอาชีพเกษตรกรรมไปขายแรงงานตามต่างจังหวัดและต่างประเทศ ตลอดจนแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่มาจนกระทั่งปัจจุบันจะมีก็เพียงชุมชนบางแห่งเท่านั้นโดยเฉพาะในเขตตำบลหนองไผ่ที่ยังคงยึดถือในแบบแผนการดำเนินชีวิตที่จำต้องทำนาเพื่อเลี้ยงชีพ และอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติหรือระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ในการหาอยู่หากิน

ส่วนพื้นที่ในอีกสองตำบลคือตำบลห้วยสามพาด และตำบลนาม่วง ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ “สีเขียวก” หรือพื้นที่ “นาข้าว” จึงทำให้ชุมชนบริเวณนี้โดยมากยังคงมีแบบแผนการดำรงชีพแบบ

พึงพาธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ในการทำการเกษตรและใช้เป็นฐานทรัพยากรในการดำรงชีพอย่างเหนียวแน่น

ที่ผ่านมาพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้เบญจพรรณ เช่น ป่ารัง ป่าจิก ป่ากุย ป่าเต็งรัง ป่าเหียน ป่าพลวง และป่ายาง ฯลฯ และแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น หนองน้ำ ลำห้วยที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีหนองน้ำธรรมชาติและลำห้วยที่สำคัญ ได้แก่ หนองหานกุมภวาปี หนองนาตาล และลำห้วยหิน ห้วยน้ำเค็ม ห้วยตะกร้า ห้วยแสง ห้วยวังแสง ห้วยสามพาด ห้วยนาคอง ห้วยขโมย ห้วยเชียงรวง ฯลฯ ซึ่งแหล่งน้ำตามธรรมชาติในบริเวณนี้ไม่เพียงสัมพันธ์กับนิเวศน์ “ป่าเบญจพรรณ” ของพื้นที่และวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณนี้เท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับนิเวศน์ “ป่าบุ่งป่าทาม” ของลุ่มน้ำห้วยหลวง และลำน้ำห้วยหลวง ลำน้ำปาว ตลอดจนชุมชนในแถบลุ่มน้ำทั้งสองอีกด้วย

ทั้งนี้ ในช่วงก่อนมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปีพ.ศ. 2504 บริเวณนี้ ไม่ปรากฏว่ามีชุมชนอาศัยอยู่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนดั้งเดิมในแถบลุ่มน้ำหนองหาน ต่อมาชุมชนอื่น ๆ จึงเริ่มทยอยเข้ามาบุกเบิกจับจองตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำการเกษตรกันในช่วงก่อนมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ไม่นานนัก เช่น กรณีผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านโคกสมบูรณ์ (ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาของผู้ศึกษา) ที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในราวปี พ.ศ. 2498 ซึ่งการจับจองที่ดินในช่วงนี้ยังคงกระทำได้อย่างเสรี เพราะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ อีกทั้งรัฐเองยังไม่ได้เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้านและเข้ามาจัดสรร กำหนดเขตพื้นที่ของรัฐอย่างเข้มงวดมากนัก แต่ภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ รัฐจึงได้เข้ามาจัดการระบบกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ป่าและที่ดินของชาวบ้านขึ้นอย่างเป็นทางการ

ในแง่หนึ่ง เมื่อมีผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่จำนวนมากขึ้น กอปรกับนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลหลายประการ เช่น นโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นโยบายพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว นโยบายเปิดป่าสัมปทานทำไม้ในเขตป่า ฯลฯ จึงเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้จำนวนป่าไม้ที่เคยมีอยู่อย่างหนาแน่นได้ลดจำนวนลงเรื่อยมาโดยตลอด จนปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้และฐานทรัพยากรของชุมชนในแถบนี้เหลืออยู่เพียง “ป่าโคก” ที่รัฐได้สงวนไว้เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์สำหรับให้ชาวบ้านใช้เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย จับปลา และการหาอยู่หากินตามธรรมชาติ ตามหัวไร่ปลายนา และแหล่งน้ำตามธรรมชาติเท่านั้น

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตส่วนใหญ่มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นคุ้ม มีพื้นที่ทำการเกษตรห่างออกไปจากตัวหมู่บ้าน ภายในคุ้มเดียวกันก็มักจะมีแต่เครือญาติหรือมิตรสหายที่ชักชวนกันมาอยู่ และมีจำนวนของผู้อพยพจำนวนไม่มากนัก แต่ทุกคุ้มก็สังกัดในความเป็นชุมชนเดียวกัน เมื่อรัฐตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ป่าและในหมู่บ้าน การติดต่อกันระหว่างชุมชนใกล้เคียงและชุมชนภายนอกจึงมีความสะดวกสบาย และเป็นสาเหตุสำคัญของการไหลบ่าเข้ามาของความเจริญในรูปแบบของโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การติดต่อค้าขายสินค้าระหว่างชุมชนกับภายนอก ตลอดจนการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัยของชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งล้วน

สัมพันธ์ต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนทั้งในแง่ทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคม เช่น แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม แบบแผนการหาอาหาร แบบแผนทางเศรษฐกิจ แบบแผนความเชื่อและระบบการให้คุณค่าของคนในชุมชน ให้ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ลักษณะการดำรงชีพของชาวบ้านในอดีตส่วนใหญ่มักสัมพันธ์กับป่า แหล่งน้ำตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างแนบแน่น เช่น ฟ้า ผน เป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านต้องอาศัยป่าและแหล่งน้ำในการหาอาหาร เช่น การเก็บเห็ด ผักหวาน ผักเม็ก หน่อไม้ การล่าสัตว์ป่า สัตว์น้ำ เช่น งู กระต่าย อีเหิน หมูป่า นก และปลาชนิดต่างๆ ตลอดจนตัดไม้ในป่ามาใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมือทำการเกษตร และฟืนหุงต้ม เป็นต้น ส่วนยางไม้หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ขี้ตัก” ชาวบ้านก็จะนำมาทำเป็นเชื้อเพลิงในการติดไฟ หรือ “คบไฟ” เพื่อให้แสงสว่างในยามค่ำคืน การเพาะปลูก ชาวบ้านจะอาศัยน้ำจากลำห้วย หนองน้ำ และฟ้าฝนเป็นหลัก พืชที่มีการเพาะปลูกกันส่วนใหญ่คือ ข้าว และพืชผักสวนครัวที่ปลูกตามหัวไร่ปลายนา เช่น พริก ตะไคร้ หอมแดง กระเทียม มัน เป็นต้น การทำเกษตรก็ทำเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือจากบริโภคจึงจะนำออกแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง มิตรสหาย หรือการแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของอย่างอื่นที่ไม่สามารถผลิตได้กับเพื่อนบ้านและต่างชุมชนออกไป เช่น การนำปลาแลกข้าว ข้าวแลกเกลือ เกลือแลกพริก ซึ่งบางชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงสามารถที่จะผลิตเกลือพื้นบ้านใช้เองได้ เช่น บ้านพุ่มจาน บ้านเมืองบัง บ้านโนนทอง บ้านน้ำจำ บ้านลานเต เป็นต้น โดยชาวบ้านจะใช้บ่อเกลือสาธารณะโนนหนองเหล็ก บ้านพุ่มจาน ต.อุ่มจาน อ.ประจักษ์ศิลปาคม จ.อุดรธานี ต้มเกลือร่วมกันในช่วงฤดูแล้ง

แม้ในทุกวันนี้ กิจกรรมที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากป่าจะลดน้อยลง เนื่องจากจำนวนของพื้นที่ป่าลดน้อยลง การบริโภคสินค้าจากภายนอก โดยเฉพาะสินค้าอุตสาหกรรมมีมากขึ้น วิธีการผลิตที่เคยเพาะปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนสิ่งของกันภายในชุมชนได้เปลี่ยนเป็นการปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคและขายแทน ซึ่งทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงที่เน้นการแลกเปลี่ยน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต้องถูกกัดกร่อนเรื่อยมา แต่การพึ่งพิงทรัพยากรในเขตป่า และตามหัวไร่ปลายนา เพื่อหาอาหารตามฤดูกาล และการเลี้ยงสัตว์ ก็ยังพบเห็นได้โดยทั่วไป โดยเฉพาะในพื้นที่ “ป่าโคก” ซึ่งรัฐได้หวงห้ามเป็นที่สาธารณะประโยชน์ไว้ให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ในบริเวณ “โคกหนองดินแดง” หรือ “โคกหนองนาตาล” ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองไผ่ บ้านหนองหว้า ตำบลหนองนาคำ บ้านหนองนาเจริญ บ้านหนองตะไก้ ตำบลหนองไผ่ อำเภอมือเมือง มีเนื้อที่ประมาณ 12,941 ไร่ และเป็นที่ตั้งของแหล่งน้ำธรรมชาติ “หนองนาตาล” แหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านในชุมชนแถบนี้ใช้หาอยู่หากินและอาศัยน้ำเพื่อทำการเกษตรร่วมกัน ทั้งนี้หนองนาตาลยังถือเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญที่เป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสายที่ไหลออกไปหล่อเลี้ยงผู้คนและสรรพสัตว์ในบริเวณนี้และไกลออกไปมาอย่างยาวนาน ดังนั้นน้ำจากหนองน้ำตามธรรมชาติ ลำห้วย แหล่งน้ำใต้ดิน และน้ำฝน จึงยังคงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้านที่ใช้ในการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค แม่น้ำจากลำห้วย และ

หนองน้ำตามธรรมชาติจะไม่เป็นที่นิยมดื่มกินเหมือนในอดีต แต่ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นในการนำมาแปรรูปเป็นน้ำประปาเพื่อใช้ในการอุปโภคภายในชุมชน ส่วนน้ำฝนก็ยังคงเป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีพของชาวบ้านในแถบนี้เช่นเดิม

หากพิจารณาความหมายของ “พื้นที่” ผ่านโลกทัศน์ของชาวบ้าน พื้นที่บริเวณนี้จึงมิใช่เป็นเพียงวัตถุทางธรรมชาติที่หยุดนิ่งอย่างที่รัฐและทุนข้ามชาติกำลังพยายามนิยามให้มันเป็นเพียงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มันกลับเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทั้งในมิติทาง สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจแบบพอเพียง การใช้ทรัพยากรในระบบนิเวศเดียวกัน การมีชุดประวัติศาสตร์และชุดความเชื่อร่วมกันมาอย่างยาวนาน จนสิ่งเหล่านี้ได้ก่อตัวขึ้นเป็นความสำนึกร่วมในความเป็นท้องถิ่นเดียวกันที่ชาวบ้านสามารถใช้อธิบายตัวตนที่สัมพันธ์กับพื้นที่ในมิติต่าง ๆ ได้

ดังนั้น โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ที่ได้กำหนดพื้นที่ดำเนินโครงการทับซ้อนลงบนพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน ย่อมเสี่ยงต่อการส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงและสัมพันธ์กับการปรากฏตัวของขบวนการชาวบ้านในพื้นที่เพื่อต่อต้านโครงการดังกล่าวที่จะเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและทำลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ แหล่งอาหารในการดำรงชีพ ตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนที่ชาวบ้านต่างได้เรียนรู้ ปรับแต่ง ละทิ้ง ต่อเติมร่วมกันเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันภายใต้ต้นเอนวัฒนธรรมเดียวกันได้อย่างสงบสุข

กล่าวคือพื้นที่ดำเนินโครงการเหมืองแร่โพแทช (แหล่งอุดรใต้) ที่กินพื้นที่ กว่า 22,437 ไร่ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนของโรงงานแต่งและแยกแร่บนผิวดิน จำนวน 1,500 ไร่ และส่วนของโรงงานเหมืองแร่ใต้ดิน ที่จะมีการขุดเจาะแร่โพแทชลงไปใต้ดินในระดับความลึกกว่า 300 เมตร ทั่วบริเวณพื้นที่โครงการ โดยพื้นที่บริเวณโรงงานแต่งและโรงงานแยกแร่บนผิวดินนั้น ได้ถูกจัดวางตำแหน่งลงทับซ้อนกับบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “โนนหมากโม” ในพื้นที่บ้านหนองนาแปลง และบ้านหนองตะไคร้ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ “โคกหนองดินแดง” ที่รัฐได้หวงห้ามไว้ให้ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่บริเวณ โนนหมากโมโดยทั่วไปจะเป็นพื้นที่ป่าโคกสลักับทุ่งหญ้าล้อมรอบ “หนองนาตาล” แหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่อยู่ในบริเวณดังกล่าว

ตามปกติชาวบ้านหนองนาแปลงเดี่ยว และบ้านหนองตะไคร้ รวมถึงชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงจะใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้ง จับปลา เก็บต้นกกมาทอเสื่อหาอาหารตามฤดูกาล ตลอดจนอาศัยน้ำจากหนองนาตาลในการเพาะปลูกมาโดยตลอด หากมีการตั้งโรงงานแต่งแร่และโรงงานแยกแร่ ลงบนพื้นที่ดังกล่าวซึ่งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 202 เมตร และตั้งอยู่ทางตอนใต้ของหนองนาตาลซึ่งถือเป็น “ต้นน้ำ” ของพื้นที่ในแถบนี้ และลำห้วยหลายสายที่ไหลเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ลุ่มน้ำที่สำคัญของภาคอีสานอีกหลายแห่ง ทำให้ชาวบ้านนักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการต่างเกิดความหวั่นวิตกว่าอาจเป็นสาเหตุของการแย่งชิง “น้ำ” จากหนองนาตาล แหล่งน้ำสาธารณะที่ชาวบ้านในหลายชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันอยู่ เพื่อนำเข้าสู่

กระบวนการผลิตแร่ภายในพื้นที่โครงการ นอกจากนี้ทางแร่หรือเกลือที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตแร่โพแทช กว่า 4 ล้านตันต่อปี ที่จะถูกกองไว้บนลานโล่งขนาดพื้นที่ประมาณ 140ไร่ มีความสูงของกองเกลือประมาณ 40เมตร โดยไม่มีหลังคาปกคลุม ตลอดอายุสัมปทานโครงการกว่า 22 ปี อาจเสี่ยงต่อการสร้างความเสียหายอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศน์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในหลายชุมชน เนื่องจากความเค็มจากกองเกลือจะถูกน้ำฝนชะล้างลงสู่ห้วยน้ำ ลำห้วย แหล่งน้ำตามธรรมชาติ พื้นดิน นาข้าว พื้นที่ป่าไม้ และเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านได้รับความเสียหาย ป่าไม้ถูกทำลาย ดินสำหรับการเพาะปลูกเสื่อมคุณภาพลง ตลอดจนน้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติเกิดความเค็ม จนชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก อุปโภค บริโภค และหาอาหารจากแหล่งน้ำได้ตามปกติ เพราะความเค็มจะทำให้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำตายเป็นวงกว้าง นอกจากนี้ยังอาจเกิดการรั่วซึมของของเสีย สารเคมี น้ำมัน น้ำเกลือจากกองทางแร่ (เกลือ) และบ่อน้ำต่างๆ ภายในพื้นที่โรงงาน ลงสู่ดิน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำใต้ดินระดับตื้นของชุมชน เช่น บ่อน้ำข้าง และน้ำบาดาลที่ชาวบ้านใช้อุปโภค บริโภคในชีวิตประจำวันให้ได้รับการปนเปื้อนได้เช่นเดียวกัน

ผลกระทบอาจไม่ได้จำกัดตัวอยู่เฉพาะชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่โครงการเท่านั้น เพราะในทางทิศเหนือของโรงงานนั้นเป็นที่ตั้งของหนองนาตาล อันเป็นจุดรับน้ำขนาดใหญ่และเป็นพื้นที่ต้นน้ำของพื้นที่ในบริเวณนี้ทั้งหมด จะกลายเป็นจุดถ่ายเทน้ำเค็มที่ปนเปื้อนจากเกลือในพื้นที่โรงงานลงสู่ ลำห้วยสายต่างๆ ที่ไหลผ่านทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่โรงงาน เช่น ห้วยหิน ห้วยน้ำเค็ม ห้วยวังแสง ห้วยเดือนห้า ห้วยน้ำออก ห้วยโพนไพร และห้วยหลักนาง ก่อนที่จะไหลไปบรรจบกับห้วยสามพาดและไหลลงสู่พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหานกุ่มภวาปี ที่อำเภอกุ่มภวาปี ซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำปาวที่จะไหลไปสู่ลำน้ำชีในจังหวัดกาฬสินธุ์ต่อไป อีกทั้งน้ำจากหนองนาตาลยังได้ไหลผ่านห้วยน้ำในทางทิศเหนือของพื้นที่โครงการลงสู่ห้วยนางคอง ห้วยวังขโมย ห้วยเจ้าหัว ห้วยโสกโป่ง แล้วไหลรวมลงที่ห้วยเชียงรวง หรือขวงรวง ก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำสายหลักคือลำน้ำห้วยหลวงในที่สุด ซึ่งตลอดเส้นทางที่ลำห้วยสายต่างๆ ดังกล่าวได้ไหลผ่านได้มีชุมชนใหญ่น้อยจำนวนมากที่กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ และได้พึ่งพาระบบนิเวศน์ของแหล่งน้ำเหล่านั้นในการดำรงชีพมาหลายชั่วอายุคนแล้ว

นอกจากนี้ยังอาจเสี่ยงต่อการเกิดการฟุ้งกระจายของไอเกลือและฝุ่นเกลือจากกระบวนการผลิตแร่ และกองเกลือไปในอากาศทั่วบริเวณในรัศมีไม่ต่ำกว่า 9กิโลเมตร ครอบคลุมทั้งพื้นที่เขตชุมชนเมือง หน่วยงานราชการ โรงเรียน วัดวาอาราม และเขตพื้นที่ทหารซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อย และพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนของชาวบ้านซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ โดยฝุ่นเกลือจะแผ่กระจายไปเกาะตามหลังคาบ้านเรือน วัสดุสิ่งของและเครื่องใช้สำนักงานที่เป็นโลหะ โครงสร้างอาคารที่เป็นเหล็ก และอาวุธยุทโธปกรณ์ทางทหาร ความเค็มของเกลือจะกัดกร่อนเนื้อโลหะให้เกิดสนิมและผุพังลงได้ อีกทั้งการแผ่กระจายของฝุ่นเกลือในอากาศอาจก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศและนำมาสู่โรคระบบทางเดินหายใจ รวมไปถึงการสะสมลงในดินและแหล่งน้ำในบริเวณ

โดยรอบ ตลอดจนไร่นา พืช และ ต้นไม้ จนไม่สามารถเจริญเติบโตได้ในสภาพที่มีความเค็มสูงเกินไปได้

ในส่วนของโรงงานเหมืองแร่ไต้หวันนั้น การขุดแร่โพแทชลงไปในพื้นที่ระดับความลึกกว่า 300 เมตร เป็นอุโมงค์จำนวน 2 อุโมงค์ขนาดกว้าง 6 เมตร สูง 4.5 เมตร มีความยาวกว่า 3 กิโลเมตรขนไฮโปไธดินทั่วพื้นที่โครงการ ยังอาจเสี่ยงต่อการเกิดการทรุดตัวของผิวดินในอนาคต ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบ้านเรือน พื้นที่เกษตร เส้นทางคมนาคม สถานที่สำคัญทางราชการและแหล่งน้ำใต้ดินอีกด้วย เป็นต้น

ทั้งนี้ เสียงเล็กๆ ของชาวบ้านคนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่อาจจะได้รับผลกระทบจากโครงการ น่าจะสามารถเป็นตัวแทนเสียงสะท้อนของชาวบ้านในพื้นที่อีกกว่าหลายพันชีวิต เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชีวิตชาวบ้านกับทรัพยากรที่อยู่รอบตัว รวมถึงมีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนความรู้สึกวิตกกังวลของพวกเขาที่มีต่อผลกระทบจากโครงการเหมืองแร่โพแทชได้เป็นอย่างดี ดังเสียงสะท้อนของแม่มานี อายุ 65 ปี ที่ได้ถ่ายทอดออกมาว่า

“พวกแม่กะวิตกกังวลแล้ว ลองคิดเบ๊งว่า เฮากันก็ไปมั่วตัวเดียวน้อยๆ เนี่ย ออกมาจากดิน เฮาเอาดินถมกลับคืน พอฝนตกมาดินมันยังยุบลงเลย เฮาวิเคราะห์ของเฮาออกมา ขึ้นแผ่นดินขึ้นมาเป็นโพรงคักปานนี้ ชิเอาหยั่งมาถม มันซึมได้อยู่บ่ พวกแม่เลยเชื่อว่ามันซึ่งผลกระทบ แล้วก็ชีวิตของชาวบ้านมันสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหลาย ต้นไม้ ต้นไผ่ ไชนา พอยามแล้ง เฮาสึกินหยั๋ง มันแล้ง หน่อไม้กะบ่เกิด ผักหวานกะบ่เกิด ไช้ดแดงกะบ่เกิด กะไปกินปลาอยู่ในห้วยหลวงแน่ อยู่ในหนองหานแน่ อยู่ในนาเจ้าของแน่ ไปหากันอีปูมาป็นกินแน่ พอฝนตกมาเดือน 6 ปลามันก็ออกแผ่เต็มท่า เต็มทุ่ง เฮาก็ออกไปช้อนกิน กบเขียดมันก็ออกไข่ มันก็ออกแม่แผ่ลูก เฮาก็ไปได้ ลูกมันมากิน ยามฝนนี้ ดอกกระเจียวมันก็เกิด ผักหวานก็เกิด ไช้ดแดงก็เกิด พวกแม่ก็เอามากิน เลี้ยงชีวิต เหลือกินก็ขาย ยามฝนจั่งซี่ถ้าผู้ใดบ่ซี้ค้ำน เขาไปใส่เบ็ด ใส่ก้าง ใส่กบ เขาก็ได้คืนละซ้อง เขาก็ได้กินได้ขาย สิ่งหมูนี้นมันสัมพันธ์กับชีวิตเฮาไปหมด กระปอม แะ มันก็อยู่ในผืนดิน ผืนหญ้าเฮาหมด ช่นว่ามันเกิดโครงการ มันเค็มแล้ว ก็สิบมีสิ่งแวดล้อม บ่มีต้นไม้บ่มีความเขียวชะอุ่ม เพราะว่ามันเค็ม ต้นมันมันก็สิ้นต้นตาย นาข้าวก็เห็ดบ่ได้น้ำมันเค็ม ลิเห็ดนาได้จั่งได้ ชีวิตพวกแม่ก็สิบเป็นแบบนี้ ถ้ามันบ่มีโครงการแบบนี้ พวกแม่ก็จะอยู่อย่างนี้ ชีวิตของชาวบ้านแยกออกจากสิ่งแวดล้อมบ่ได้ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ชีวิต วิถีชีวิต การทำมาหากิน หรือว่าชิเป็นกบ เป็นเขียด เป็นปู เป็นปลา มันต้องอยู่ร่วมกันกับพวกแม่ ช่นชาดหมูนีไป ชาดน้ำ ชาดน้ำในห้วย ชาดฝน ก็ตายเลย บ่มีว่างสืออยู่ สิพื้งโครงการเหมืองแร่มันมองบ่เห็นตรงนี้ มันมีแต่ว่าสิได้เงินหลาย เศรษฐกิจสิโต สิได้พัฒนานั้นพัฒนานี้ แต่พวกแม่ว่า บ่มีเหมืองโพแทช พวกแม่ก็พัฒนาแล้ว ถนนก็บ่ทันแต่แถบทองคำเท่านั้น”(พวกแม่ก็วิตกกังวลชิ ลองนึกดูว่าเราขุดจั้งไกร้งตัวเล็ก ๆ แล้วเอาดินถมกลับคืนพอฝนวันตกลงมาดินมันยังยุบลงเลย เราลองวิเคราะห์ของเรากลับมา ถ้ามีการทำเหมืองแร่แล้วแผ่นดินเกิดเป็นโพรง มันจะเอาอะไรมาถมกลับคืนได้ มันจะถมได้อยู่หรือ พวกแม่เลยเชื่อว่ามันจะส่งผลกระทบ ชีวิตของชาวบ้านมันก็สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก

ต้นไม้ ท้องนา เมื่อถึงฤดูแล้ง เราจะหาอะไรตามธรรมชาติกินก็ได้ เพราะมันแล้ง หน่อไม้ก็ไม่เกิด ผักหวานก็ไม่เกิด ไข่มดแดงก็ไม่เกิดเกิด ชาวบ้านก็จะพากันไปกินปลาอยู่ในห้วยหลวง อยู่ในหนองหานกุมภวาปี อยู่ในนาเจ้าของตัวเอง ไปซุดปูมาทำอาหาร พอถึงฤดูฝนในช่วงเดือนพฤษภาคม ปลามันก็ออกมาเต็มทุ่งนา เราก็กออกไปจับมันมากิน กบ เขียดมันก็ออกไข มันก็ออกลูก เราก็กไปจับลูกมันมากิน ฤดูฝนเนี่ยนะ ดอกกระเจียวมันก็เกิด ผักหวานก็เกิด ไข่มดแดงก็เกิด พวกแม็กก็ไปเก็บเอามากิน เลี้ยงชีวิต เหลือกินก็ขาย ในฤดูฝนถ้าชาวบ้านคนไหนไม่ซื้อเกลียดเขาไปตกเบ็ด เขาก็ได้กบ ได้ปลาขึ้นหนึ่งจำนวนมาก เขาก็ได้กินได้ขาย สิ่งเหล่านี้มันสัมพันธ์กับชีวิตเราไปหมด กุ้งก้ามกราม มันก็อยู่ในพื้นดิน พื้นหญ้าของเราหมด ถ้าเกิดโครงการเหมืองแร่ขึ้น ดินมันก็จะเค็ม แล้วก็จะไม่มีสิ่งแวดล้อม ไม่มีต้นไม้ ไม่มีความเขียวชะอุ่ม เพราะว่ามันเค็ม ต้นมันมันก็จะยืนต้นตาย นาข้าวก็จะทำไม่ได้เพราะนามันเค็ม ชีวิตพวกแม็กก็จะเป็นแบบนี้ ถ้าไม่มีโครงการเหมืองแร่ พวกแม็กก็จะอยู่อย่างนี้ เพราะชีวิตของชาวบ้านแยกออกจากสิ่งแวดล้อมไม่ได้ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ชีวิต วิถีชีวิต การทำมาหากิน มันต้องอยู่กับพวกแม็ก ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้ไป ขาดน้ำในห้วย ขาดน้ำฝน ชาวบ้านก็จะตายเลย โครงการเหมืองแร่มันมองไม่เห็นตรงนี้ มันมีแต่อยากจะได้เงินมาก ๆ เศรษฐกิจจะได้เติบโต จะได้พัฒนานั้นพัฒนานี้ แต่พวกแม็กว่าไม่มีเหมืองโพแทช พวกแม็กก็พัฒนาแล้ว ถนนก็เหลือเคลือบด้วยทองคำเท่านั้น)

กล่าวโดยสรุป โครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานี ที่รัฐและธุรกิจเอกชนได้พยายามผลักดันให้เกิดขึ้นบนพื้นที่จังหวัดอุดรธานีมายาวนานกว่า 30 ปีนั้น เป็นโครงการฯ ที่หลายภาคส่วนไม่ว่าจะเป็น นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม และชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตคำขอประทานบัตรโครงการฯ ครอบคลุมพื้นที่กว่า 22,437 ไร่ ใน 4 ตำบล คือ ตำบลโนนสูง ตำบลหนองไผ่อำเภอมือ และตำบลห้วยสามพาด ตำบลนาม่วง อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ต่างมีความเห็นพ้องต้องกันว่า โครงการฯ ดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างรุนแรงจนอาจเป็นสาเหตุให้ ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย แหล่งทำกิน แหล่งอาหาร และระบบนิเวศที่สัมพันธ์ต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน อันเป็นต้นตอที่สำคัญที่เชื่อมโยงมาสู่การสูญเสีย วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น และความล่มสลายของชุมชนท้องถิ่นในท้ายที่สุด โดยเฉพาะความเห็นพ้องที่มีร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ต่อปัญหาที่พวกเขาต้องเผชิญ ได้เป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้พวกเขาลุกออกมากระทำการรวมหมู่เพื่อคัดค้านโครงการฯ มาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งในปัจจุบัน (พ.ศ. 2553)

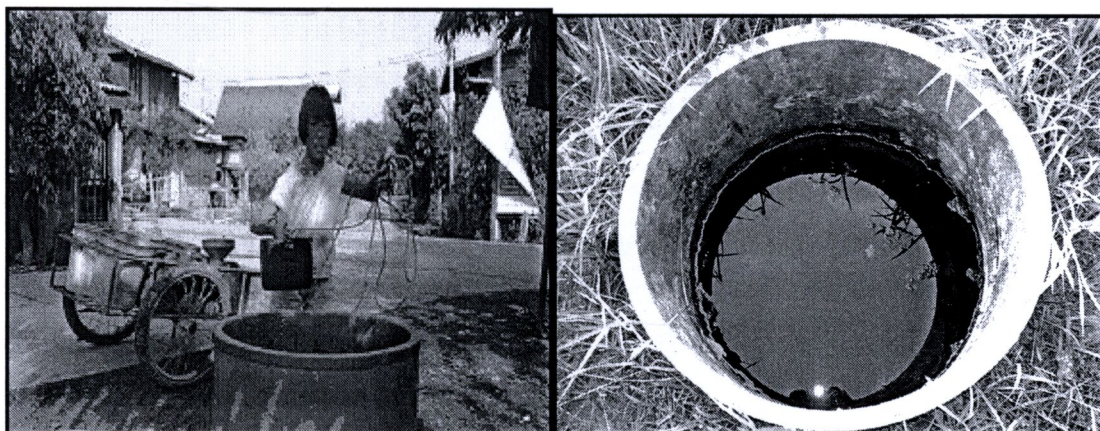
ภาพที่ 1 สภาพโดยรอบหนองนาตาล (ฐากูร สรวงศ์สิริ, 2551)

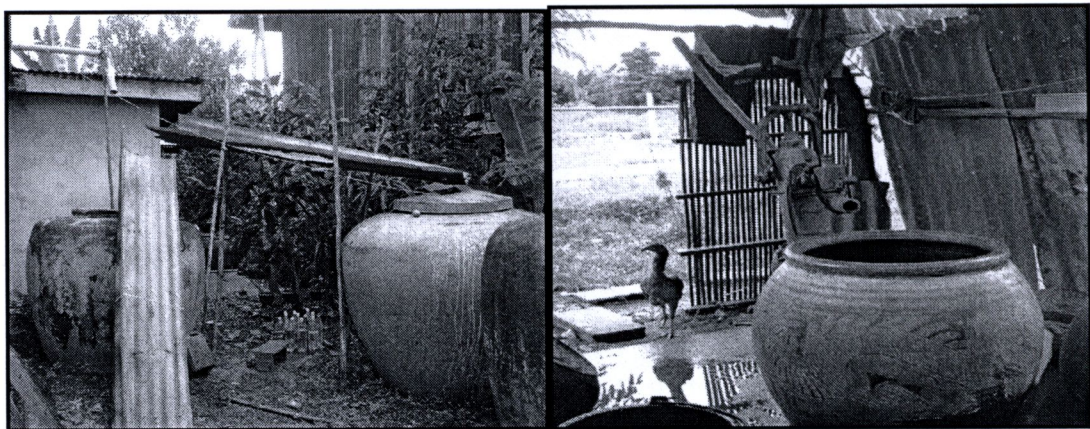
ภาพที่ 2 ชาวบ้านกำลังเก็บต้นกกที่หนองนาตาล

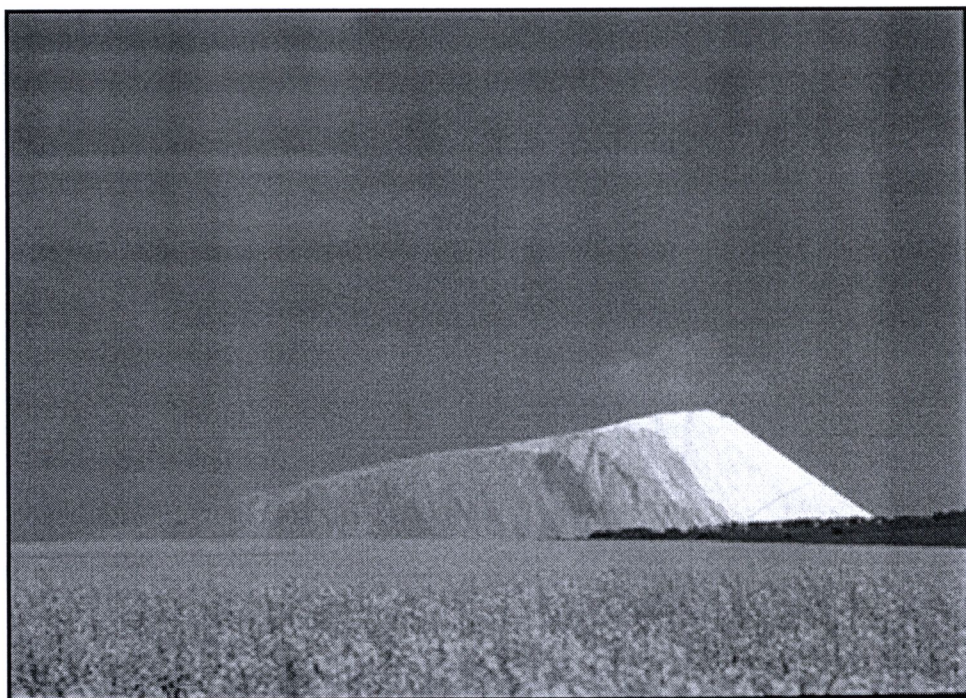
ภาพที่ 3 การหาปลาตามลำห้วยที่ไหลมาจากหนองนาดาลผ่านชุมชนและการหาปลาที่บริเวณจุดบรรจบของห้วยสามพาดกับหนองหานกุมภวาปี

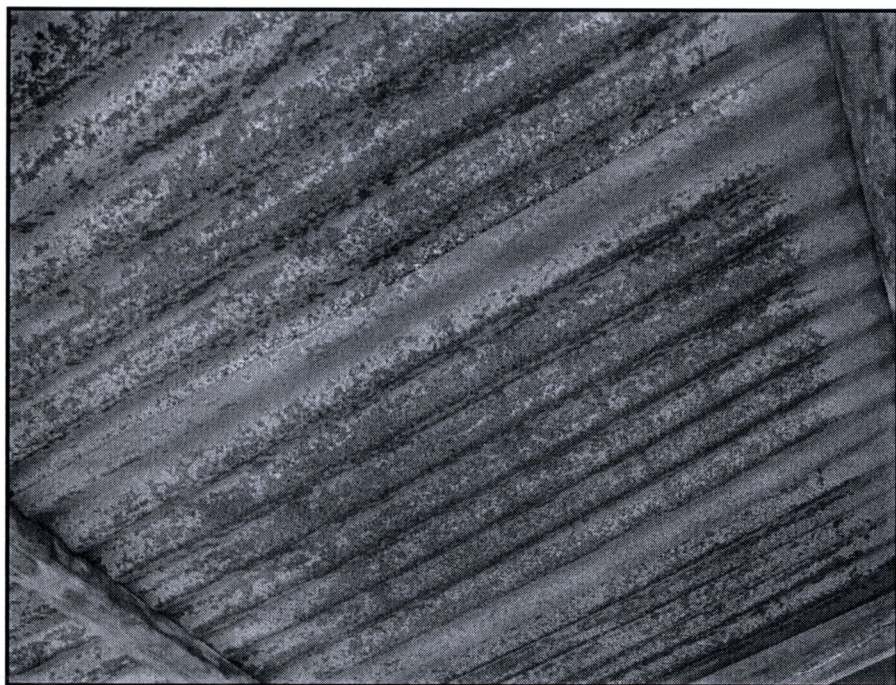
ภาพที่ 4 น้ำซังแซง (บ่อน้ำตื้น) และบ่อน้ำบาดาลระดับตื้น ที่ชาวบ้านใช้สำหรับอุปโภคบริโภคในชุมชน

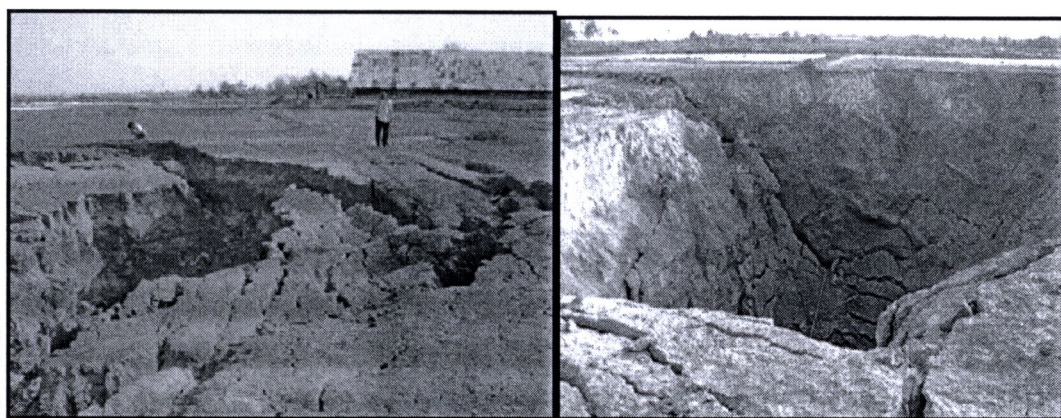
ภาพที่ 5 โอ่งแดงขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านใช้รองรับน้ำไว้บริโภคในครัวเรือน
(ฐากร สรวงศ์สิริ, 2552)

ภาพที่ 6 กองหางแร่ของเหมืองแร่โพแทชในต่างประเทศ

ภาพที่ 7 สภาพหลังคาขึ้นสนิมภายในวัดหนองขอนกว้าง บ้านหนองขอนกว้าง ต.ห้วยสามพาด อ.ประจักษ์ศิลปาคม จ.อุดรธานี ที่อยู่ใกล้กับกองดินจากการขุดเจาะสำรวจหาแร่โพแทช (ฐาгур สรวงศ์ศิริ, 2552)

ภาพที่ 8 การยุบตัวของพื้นดินบริเวณพื้นที่ทำนาเกลือด้วยวิธีการสูบน้ำจากใต้ดิน ใน อ.บ้านม่วง และ อ.วานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

